

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERSITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY

**Analýza vývoje problematiky restitucí církevního
majetku v ČR, zabaveného komunistickým
režimem po únoru 1948**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Ing. Dana Tollingerová, Ph.D.
Bakalant: Vojtěch Rošický

2013

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra biotechnických úprav krajiny

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Rošický Vojtěch

Územní technická a správní služba - kombinované Praha

Název práce

Analýza vývoje problematiky restitucí církevního majetku v ČR, zabaveného komunistickým režimem po únoru 1948

Anglický název

Development of the issue of the restitution of properties in the Czech Republic confiscated from the churches by the communist regime after February 1948

Cíle práce

Práce by měla přinést komplexní analýzu témat dotýkajících se problematiky tzv. církevních restitucí. Jejich logické utřídění v jedné souborné práci. Vzhledem k rozsahu problematiky, množství souvislostí a množství dotčených samostatných oborů (např. pohled ekonomický či právní), se bude práce věnovat jen rešerším, bez zkoumání širších souvislostí.

Metodika

Práce pojedná téma restitucí církevního majetku z hlediska historicko-právního a z hlediska finančně-politického. Bude vycházet z nastudování a následných rešerší právních analýz, které byly v souvislosti s politickými, či soukromými snahami o dořešení církevních restitucí po roce 1989 zpracovány. Dále pojedná o příslušných zákonech, které upravují současný stav správy bývalého církevního majetku a financování církví. Prozkoumá aktuální návrh zákona (případně v té době již schválený zákon), jeho finanční stránku, politické názory jednotlivých stran sporu apod.

Harmonogram zpracování

Datum odevzdání rešerše prosinec 2012.

Rozsah textové části

30 stran

Klíčová slova

Restituce, vlastnictví, zákoná úprava, stát, církev

Doporučené zdroje informací

Duka, D., Badal, M. Bílá kniha církve s černou kapitolou. 20 let svobody 1989-2009. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. 110 s. ISBN 978-80-7195-440-8.

Kalný, M. Církevní majetek a restituce. Praha, 1995

Kolář, P., Kříž, J. (eds.) Narovnění vztahu mezi církvemi a státem. CEVRO institut, 2009. ISBN: 978-80-87125-08-3.

Ondráčková, D. J., Balík, S. Církevní politika. In: Balík, S., Císař, O., Fiala, P. a kol. Veřejné politiky v České republice v letech 1989 – 2009. Brno: CDK, 2010, s. 73-113. ISBN 978-80-7325-236-6.

Robbers, G. (ed.) Stát a církev v zemích Evropské unie. Praha: Academia, 2002. 367 s. ISBN 80-200-0967-1.

Právně historická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR, V. Mikule, V. Kindl, Právnická fakulta

Analýza Masarykovy univerzity v Brně „K problematice vlastnictví katolické církve a restitucí církevního majetku, T. Knoz, K. Šimáčková, Právnická fakulta

Odborný posudek, Ústav státu a práva Akademie věd České republiky, JUDr. Jaroslav Zachariáš

Odpověď na dotaz: Srovnání závěrů posudků týkajících se církevního majetku, Parlamentní institut -srovnání posudků Univerzity Karlovy, Masarykovy univerzity, Západočeské univerzity a Ústavu státu a práva; Parlamentní institut JUDr.

Jindřiška Sylllová, CSc. Srpen 2008

Kvalitativní komentář algoritmu užitého ze strany církví a náboženských společností pro odhad hodnoty zabaveného církevního majetku, 8. října 2008, Ernst & Young

Odpovědi na otázky Dočasné komise PSP ČR pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi, v Praze 27. 11. 2008, Národohospodářská fakulta VŠE v Praze

Legislativní předpisy ČR související s tématem (zákon č. 142/1947 Sb., zákon č. 218/949 Sb., zákon č. 95/1948 Sb., zákon č. 125/1948 Sb., zákon č. 185/1948 Sb., zákon č. 298/1990 Sb., zákon č. 338/1991 Sb., zákon č. 329/1920 Sb., vládní nařízení č. 194/1947 Sb., vládní nařízení č. 1/1948 Sb., zákon č. 44/1948 Sb., zákon č. 46/1948 Sb., zákona č. 215/1919 Sb., vládní nařízení č. 90/1948 Sb., vládní nařízení č. 91/1948 Sb., vyhláška č. 145/1948 Sb., zákona č. 132/1947 Sb.)

Online zdroje: www.aplikace.mvcr.cz, www.psp.cz, www.mkcr.cz, www.concourt.cz, www.cirkevnimajetek.cz, <http://kardinal.cz>, www.ekumenickarada.cz, www.tisk.cirkev.cz, <http://lenkaprochazkova.wz.cz/>, www.smocr.cz,

www.spcp.prf.cuni.cz, www.cevroinstitut.cz/

Vedoucí práce

Tollingerová Dana, Ing., Ph.D.

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Vedoucí katedry

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan fakulty

V Praze dne 7.4.2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucího práce Ing. Dany Tollingerové, Ph.D. a že jsem uvedl všechny literární prameny, ze kterých jsem čerpal.

V Praze, dne:

Vojtěch Rošický

Abstrakt:

Práce zpracovává problematiku majetkového vyrovnání mezi státem a církvemi u nás po roce 1989. Zabývá se především vývojem vztahu státu a církví po roce 1989. Postojem jednotlivých politických reprezentací k problematice majetkového vyrovnání a financování církví, která byla završena v roce 2012 schválením zákona č. 428/2012 Sb. *o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů*. Práce se také zevrubně věnuje majetkovým křivdám, které církvím způsobil komunistický režim mezi lety 1948 – 1989. V závěru se práce věnuje více otázce financování církví, možným budoucím modelům financování církví, zkušenostem zahraničních států s majetkovým vyrovnáním a financováním církví a také otázce odluky státu a církve.

Abstract (English):

The work deals with the restitution of church properties in our country after 1989. It focuses on the development of the relation between the state and churches after 1989, the attitude of successive governments to the restitution of church properties and financing churches. The process culminated in 2012 with passing the norm No. 428/2012 *About the property settlement with churches and religious societies and about some legislative changes*. The work also deals with the injuries caused to church properties by the Communist regime in 1948 – 1989. Finally, the work focuses on the issue of financing churches, possible future models of financing churches, experience of other countries with church property settlement and financing churches, and also the issue of the separation of church and state.

Klíčová slova:

Církev a náboženské společnosti, majetkové vyrovnání, vztahy státu a církví, financování, majetkové křivdy

Keywords:

Churches and religious societies, property settlement, relation between the state and churches, financing, property injuries

Obsah:

Obsah.....	3
Seznam zkratek.....	7
Úvod	7
Cíle práce.....	10
Metodika.....	10
I.část	10
1. Historie polistopadových snah o vyrovnání mezi státem a církví.....	10
1.1. Situace před rokem 1989	10
1.2. Vztah státu a církve po roce 1989.....	11
1.3. Návrh z roku 2008	13
1.4. Práce Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi	15
1.4.1 Ocenění církevního majetku	16
1.5. Současný návrh	17
II.část.....	20
2. Skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám	20
2.1. Rozhodné období – období, během kterého docházelo k majetkovým křivdám	20
2.2. Majetková křivda způsobená odnětím věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy	21
2.3. Pozemková reforma zcela v rukou komunistické totality – zákon č. 46/1948 Sb.	22
2.4. Rozsah původního církevního majetku.....	22

2.5. Akce K a zneužití Náboženské matice.....	24
2.6. Česká katolická charita	27
2.7. Školský zákon č.95/1948 Sb. – znárodnění církevních škol (§ 5 odst. b) ...	28
2.8. Konfiskace lázní a přírodních léčivých zdrojů – zákon č. 124/1948 Sb.....	29
2.9. Znárodnění nemocnic – zákon č. 185/1948 Sb.....	29
2.10. Konfiskace majetku ležícího ve vojenských újezdech – zákon č. 169/1949 Sb.	29
2.11. Konfiskace církevních nemovitostí v areálu Pražského hradu v důsledku vládního nařízení č.55/1954 Sb., o vyhlášení chráněné oblasti Pražského hradu.	29
2.12. Konfiskace nemovitostí ve správě ČKCH v důsledku převedení správy na národní výbory vládním usnesením č. 1047/1959	31
2.13. Komunistická perzekuce nekatolických církví	31
III.část.....	33
3. Modely vztahů mezi státem a církvemi a problematika financování církví....	33
3.1. Základní modely vztahů mezi státem a církví	33
3.2. Problematika způsobu financování církví.....	34
3.2.1. Historický způsob financování církví	34
3.2.2. Současný způsob financování církví a náboženských společností	36
3.2.3. Další možnosti financování CNS a zkušenosti s financováním z jiných zemí.....	39
Závěr	44
Terminologický slovníček	45
Zdroje.....	45

Seznam zkratk:

- CNS – Círky a náboženské společnosti
- ČBK – Česká biskupská konference
- ČUZK - Český úřad zeměměřický a katastrální
- DKMSC - Dočasná komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi
- ERC – Ekumenická rada církví
- MKČR – Ministerstvo kultury ČR

Úvod:

Tato práce si pokládá za cíl přehledné utřídění podstatných témat, která souvisejí s tématem církevních restitucí, neboli přesněji: majetkovým vyrovnáním mezi státem a církvemi. (O restituce v pravém slova smyslu se nejedná, jak bude vysvětleno později, a proto je vhodnější mluvit o tzv. majetkovém vyrovnání státu s církvemi. Ve společnosti se ovšem nejvíce ujal právě termín „církevní restituce“, proto jej v tomto úvodu také používám.) Tzv. církevní restituce jsou v naší společnosti jedno z témat, které vždy vzbuzuje velké vášně. Je to téma, o kterém se v různých etapách diskutuje již od devadesátých let.

Novou vlnu emocí způsobily zvláště dva poslední pokusy o řešení tohoto letitého problému. První, z roku 2008, z pera Topolánkovy vlády, nazvaný: *O zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společnostem v době nesvobody, o vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů*, spustil mohutnou diskusi nejen na půdě parlamentu, ale i v celé společnosti. Proces jeho schvalování se v poslanecké sněmovně zarazil již v prvním čtení, a k dalšímu hlasování o něm již do konce volebního období této vlády nedošlo. Návrh byl odročen a diskutovalo se o něm na půdě dočasné parlamentní komise. Současný návrh, nazvaný *O majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů*, kontinuálně navazuje na předchozí návrh. V podstatě se jedná o modifikovaný předchozí návrh, do kterého jsou zapracovány připomínky, jež vznikly v průběhu

mnoha diskusí na půdě parlamentu a následně v tzv. církevní komisi, která zkoumala původní návrh Topolánkovy vlády.

Zajímavé na návrhu zákona o podobě restitucí je fakt, že se nejedná o pouhé „odškodnění“ církví a náboženských společností za křivdy, které jim byly způsobeny během komunistické totality. Již od počátku je zde totiž snaha řešit také problematiku financování církví a s tím spojenou odluku církví od státu. Tento fakt současný český návrh odlišuje například od toho slovenského. Ten ve své době řešil pouze otázku restitucí a otázkami financování církví se nezabýval. Dodnes tato problematika na Slovensku není uspokojivě vyřešena a církve jsou tam stále na státu finančně závislé. Je ovšem fakt, že slovenský zákon o majetkovém vyrovnání mezi státem a církvemi byl schválen již před více než 19 lety, zatímco ten český až nyní. Tato práce se proto bude zabývat také tímto aspektem a bude zkoumat otázky spojené s financováním církví v minulosti, současnosti i možné výhledy fungování církví v budoucnosti.

Jelikož jsme posledním postkomunistickým státem, který se doposud s církvemi nevyrovnal, máme také vynikající možnost poučit se ze zkušeností ostatních států a inspirovat se jejich modely vztahů mezi státem a církvemi. I na tuto oblast se pokusím ve své práci krátce zaměřit.

Celá tato práce proto bude členěna následovně, zhruba do tří základních oblastí:

- 1 část: Seznámení se s vlastní podstatou současného vládního návrhu, včetně politicko-historického exkurzu do již více než dvacetiletého vztahu státu a církve na našem území, který od revoluce v roce 1989 až do současnosti nevedl k majetkovému narovnání.
- 2 část: Druhou část této práce bychom mohli nazvat „Co bylo ukradeno, musí být vráceno“. V této kapitole se zaměřím na vyčíslení majetku, který církve nárokují. Dále popíši, jakým způsobem k tomuto majetku přišly a jakým způsobem o něho přišly.
- 3 část: Poslední část se bude zabývat již zmíněnými otázkami odluky, historií vztahu státu a církví u nás i ve světě, a otázkami financování církví.

Tato práce bude literární rešerší, to znamená, že bude čerpat informace z odborných prací na výše zmíněná témata již zpracovaných. Kritici vládního návrhu nemají

pravdu, že celý návrh zákona je neprůhledný, protože o něm není k dispozici dostatek informací. Informací je naopak hodně, dokonce tolik, že se tím toto téma stává nepřehledné a informace je proto nutno všechny prostudovat a vzájemně utřídit. Veškeré podklady k oběma návrhům zákonů jsou veřejnosti přístupna online na webových stránkách poslanecké sněmovny a také na webových stránkách ministerstva kultury, které je předkladatelem zákona. Kromě samotných návrhů zákonů a jejich důvodových zpráv se jedná o veškeré právní rozbor, finanční a jiné analýzy, které si ministerstvo, potažmo vláda, pro účely návrhu nechala zpracovat. Přístupny veřejnosti jsou na webových stránkách Parlamentu ČR také stenozáznamy jednotlivých schůzí, protokoly o jednáních, a další. Ministerstvo kultury ČR (MKČR) na webu také odpovídá na dotazy veřejnosti. Na MKČR je také k dispozici sborník z mezinárodní konference, pořádané tímto ministerstvem, s názvem *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*, který obsahuje mnoho zajímavých informací o zkušenostech a modelech financování církví v zahraničí.

Bohatý zdroj informací k problematice jsem také získal z článků odborného právníckého časopisu, který vydává Společnost pro církevní právo, nazvaný *Revue církevního práva*. Tento časopis se v mnoha článcích věnoval také souvislostem tzv. církevních restitucí a majetkovému vyrovnání mezi státem a církvemi.

Tématu se také věnovala celá řada dalších seminářů a konferencí. Vysoká škola Cevro institut, která je „think tankem“ vládní ODS, uspořádala v roce 2009 k tématu konferenci a vydala k ní sborník. Také Masarykova dělnická akademie, jež je zase spojena s opoziční ČSSD, uspořádala na toto téma několik konferencí. Církevním restitucím bylo věnováno také 131. Žofínské fórum, na kterém společně diskutovali zastánci i odpůrci současného vládního návrhu: výběrem - kardinál Dominik Duka, současná ministryně kultury Alena Hanáková, nebo například Jiří Schwarz z Národní ekonomické rady vlády. Z řad opozice výběrem - bývalý ministr kultury a dnes stínový ministr Vítězslav Jandák, nebo senátor za ČSSD Jiří Dienstbier mladší.

Hlubší vhled do problematiky a informace o některých detailech jsem získal také z esejí publicisty Daniela Koláře, publikujícího na Neviditelném psu.

Cíle práce:

Práce by měla přinést komplexní analýzu témat dotýkajících se problematiky tzv. církevních restitucí a jejich logické utřídění v jedné souborné práci. Vzhledem k rozsahu problematiky, množství souvislostí a množství dotčených oborů se bude jednat o rešerši z již dostupných zdrojů informací.

Metodika:

Práce pojedná téma restitucí církevního majetku z hlediska historicko-právního a z hlediska finančně-politického. Bude vycházet z nastudování a následných rešerší právních a ekonomických analýz, které byly v souvislosti s politickými, či soukromými snahami o dořešení církevních restitucí po roce 1989 zpracovány. Dále pojedná o příslušných zákonech, které upravují současný stav správy bývalého církevního majetku a financování církví. Prozkoumá aktuální návrh zákona (případně v té době již schválený zákon), jeho finanční stránku, politické názory na řešení problematiky apod.

I. ČÁST

1. Historie polistopadových snah o vyrovnání mezi státem a církví

1.1. Situace před rokem 1989

To, že u nás církve a náboženské společnosti byly před rokem 1989 v době komunismu pronásledovány, je nevyvratitelný fakt. Komunismus byl dominantní a jedinou politickou silou ve státě a veškerou opozici systematicky likvidoval. A právě církve byly vůči komunismu jednou z nejsilnějších opozičních sil a nepřitelem jeho revolučních idejí. Církve měly značný vliv na obyvatelstvo především na venkově a bránily tak komunistům v jejich snahách o kolektivizaci vesnice. Církve byly totiž podstatně spojeny z tzv. starým společenským řádem, který chtěli komunisté od základů přebudovat. Komunisté pokládali náboženství za opium lidstva a jako jeden ze svých cílů si stanovili jeho zničení (GERUS, 2000). O to se snažili mnoha rafinovanými způsoby: 1) Například majetkovými konfiskacemi a následným totálním ekonomickým podřízením církví státu - pomocí zákona č. 218/1949 Sb. *O*

hospodářském zabezpečení církvi, kdy k výkonu kněžského povolání bylo nutné získat tzv. státní souhlas. 2) Nebo znárodněním škol, nemocnic, knižních vydavatelství, sociálních a charitativních ústavů. 3) A kromě toho také přímo zločinnými metodami, jako vykonstruovanými procesy s kněžími a řeholníky, popravami, dlouholetým vězněním, pomlouvačnými kampaněmi v tisku, apod.

1.2. Vztah státu a církve po roce 1989

Po roce 1989, po tzv. sametové revoluci, došlo k plynulému a nenásilnému přechodu od minulého režimu k novému. Tvůrci této revoluce v podstatě zajistili kontinuitu právního systému, když ponechali v platnosti zákony minulého režimu, které postupně novelizovali, případně postupně nahrazovali novými (ČBK, 2001, str. 4). První změnou postoje státu vůči církvi se stalo odstranění § 7 zákona 218/1949 Sb., který se týkal udílení státního souhlasu k výkonu kněžské služby. To pro církev znamenalo, že stát v podstatě přestal zasahovat do jejích vnitřních záležitostí, a tím byl hned zpočátku vytvořen jeden z důležitých předpokladů pro žádanou odluku mezi státem a církvi (TRETERA J. 2002, str. 53).

Dalším pozitivním krokem státu vůči církvi bylo uzákonění dvou zákonů, které především řeholním řádům vrátily některé klášterní budovy, aby vůbec tyto řády mohly zahájit svou činnost. Byly to výčtové zákony č.289/1990 Sb. a č. 338/1991 Sb., v platném znění, které řádům zajistily vrácení celkem 169 klášterů a také budovu bohosloveckého semináře v Olomouci olomouckému arcibiskupství (ČBK, 2001, str. 4). Problémem tohoto zákona však bylo, že stát rozhodně řádům nevrátil vše (pouze 1052 klášterních nemovitostí z 3674). Ponechal si především veškeré hospodářské pozemky, ze kterých kláštery v minulosti financovaly svou činnost, a řádům navíc vrátil majetek v dosti zuboženém stavu (TRETERA J. 2002, str. 55).

Důležitým krokem k uznání svobody církvi se stala následně Listina základních práv, která byla přílohou k nové ústavě ČSR a která potvrdila postulát o nezasahování státu do vnitřních záležitostí církvi a potvrdila jejich samostatnost. V čl. 16 odst.2 této listiny se uvádí: *církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti nezávisle na státních orgánech* (SYLLOVÁ J., 2009, in: KOLÁŘ, P. KRÍŽ J. (eds.), 2009).

Výše zmíněné pozitivní kroky v otázce vztahu státu a církvi byly zákonodárci učiněny do roku 1991, tedy na počátku revolučního nadšení. Ne vše se bohužel

v tomto období podařilo. V platnosti zůstal novelizovaný zákon č. 218/1949 Sb. *O hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností*, což znamenalo pokračující výdaje ze státního rozpočtu, především na platy duchovních. Bývalý církevní majetek, pokud nebyl převeden na obce v rámci zákona č. 172/1991 Sb. *O převodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí*, v platném znění, zůstal státu (KALNÝ M., 2005). Tento majetek nesměl být převeden do rukou soukromých vlastníků ani obcí. To bylo zabezpečeno tzv. blokačním paragrafem zákona o půdě č. 229/1991 Sb. *O úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku*, v platném znění. V § 29 se výslovně uvádí, že *majetek, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, nelze převádět do vlastnictví jiným osobám do přijetí zákonů o tomto majetku*. Tento blokační paragraf předvídal brzké vyřešení církevních restitucí formou restitučního zákona. Návrh takového zákona byl skutečně v brzké době předložen tehdejšímu Federálnímu shromáždění, ale kvůli nepřítomnosti několika poslanců nakonec schválen nebyl (VALEŠ V., 2009, in: KRÍŽ J. (ed.), 2009, str. 8).

Po rozdělení Československa až do současnosti již nebyla politická vůle problém vyřešit. Mezi lety 1992 – 1997 to byla neochota především Václava Klause, tehdejšího premiéra a předsedy v té době nejsilnější politické strany - ODS. Ten bránil jakýmkoli návrhům svých koaličních partnerů na řešení této otázky. Tato léta byla poznamenána neplodnými diskusemi mezi církvemi a vládou, a teprve v závěru tohoto období, v roce 1996, byl dohodnut kompromis, že další část majetků bude církvím vydána tzv. exekutivní cestou – totiž vydáním majetku usnesením vlády (usnesení vlády č. 498/1996). Podle tohoto usnesení mohly církve za určitých podmínek požádat o vydání některých budov a pozemků. Požadavky církví byly následně posouzeny a nemovitosti vydávány až na základě nového vládního usnesení z roku 1997 (usnesení vlády č.211/1997). Tento způsob restitucí ovšem skončil s novou vládou Miloše Zemana, která vyhlásila restituční tečku. Exekutivní vydávání majetku zastavila s argumentem, že restituovat majetek je možné pouze na základě zákona (BRADÁČ P., 2007, str. 106). Celkem bylo touto cestou vydáno dalších 128 nemovitostí (KALNÝ M., 2005). V době vlád Václava Klause se také diskutovalo o financování církví pomocí daňových asignací, ale bohužel i tento návrh ztroskotal na nevěli ODS, což se tehdy interpretovalo jako strach ODS z potenciálně ekonomicky silné a nezávislé církve (ČBK, 2001, str. 2 – 11).

Sociálnědemokratické vlády v následujících letech nejčastěji navrhovaly problematiku řešit buď pomocí výčtového zákona, anebo fondu, ve kterém by byl bývalý církevní majetek shromážděn, a z jehož výnosů by byly církve financovány. Proti první variantě se ovšem postavil ČUZK, když výčtový zákon v takovémto rozsahu označil jako neproveditelný (MKČR, 2012b). V druhém případě se zase ministru kultury Pavlu Dostálovi nepodařilo dohodnout se všemi církvemi, když proti ukončení financování ze státního rozpočtu bylo několik církví. Nějakou dobu se také uvažovalo o návrhu několika církví z Ekumenické rady církví (ERC), jež navrhly, že by mohly být financovány formou dlouhodobé renty, výměnou za příslib, že se vzdají všech budoucích restitučních nároků (MKČR, 2005). Jediným restitučním zákonem o náboženském majetku, který se v tomto období podařilo dokončit, tak byl pouze restituční zákon o zmírnění některých křivd Židům č. 212/2000 Sb. *o zmírnění některých křivd způsobených holocaustem* (BRADÁČ P., 2007, str. 106 – 107).

V roce 2007 se dohodla tehdejší vládní koalice složená z ODS, KDU-ČSL a SZ na ustanovení komise pro řešení vztahu státu a církve. Konečné vyřešení otázky vztahu státu a církví si tato vláda vytyčila již ve svém programovém prohlášení: *„Vláda podpoří církve a náboženské společnosti při plnění jejich nezastupitelné úlohy v posilování morálních a duchovních hodnot v životě české společnosti. Vláda bude usilovat o dořešení vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, včetně mezinárodní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Zahájí přípravu novely zákona o církvích a náboženských společnostech, které považuje za nezastupitelnou a obohacující součást společnosti* (VLÁDA ČR, 2007). Na základě jednání této komise se zástupci církví a náboženských společností (CNS) byl nakonec vládou jednomyslně schválen návrh zákona o zmírnění majetkových křivd způsobených církvím. Tento návrh byl následně předložen poslanecké sněmovně (VLÁDA ČR, 2008).

1.3. Návrh z roku 2008

Návrh zákona spočíval v **kombinaci naturální restituce a finančního vyrovnání** za nevydávaný majetek. Na základě předchozích zkušeností z minulých pokusů i na základě jednání s církvemi bylo jasné, že pouhá naturální restituce není možná. Více než 98% majetku právně náleží katolické církvi. Pouhé vrácení majetku katolické

církvi by ovšem nevyřešilo problematiku státního financování ostatních menších církví. I v samotné katolické církvi dlouho probíhala diskuse o to, jakým způsobem majetkové vyrovnání mezi státem a církvemi provést. Navrácení hospodářských pozemků – lesů, polí, rybníků a budov si přejí hlavně řeholní řády, jejichž „hospodaření na vlastním“ je podstatnou částí jejich spirituality (KŘÍŽ J., 2007). Naproti tomu pro diecéze mohou být tisíce zchátralých nemovitostí spíše danajským darem, protože místo finančních výnosů budou potřebovat nejprve rozsáhlé investice. Vydat také nelze vše - minimálně polovina bývalého církevního majetku je totiž v současnosti v obecních či soukromých rukou. Návrh Topolánkovy vlády stanovil, že bude vydán pouze majetek v rukou státu a jeho institucí, což je především Pozemkový fond ČR a Lesy ČR. Za majetek ve správě obcí, fyzických či právnických osob pak bude vyplacena finanční kompenzace.

Celková hodnota církevního majetku byla oceněna na 134 miliard Kč (viz kapitola 1.4.1). Z toho naturální restituce (hodnota fyzicky vracených nemovitostí) činila 51 miliard. Finanční kompenzace pak činila 83 miliard. Návrh počítal se šedesátiletou dobou splácení finanční kompenzace a úročením ve výši 4,85 % p. a., což mělo odpovídat hodnotě, kterou v té době byly úročeny státní dluhopisy emitované na 50 let (DKMSC, 2008, zápis č. 5). V zákoně bylo následně stanoveno, jak bude tato finanční kompenzace rozdělena mezi jednotlivé církve. Vzhledem k tomu, jak již bylo řečeno, že 98% nárokovaného majetku bývalo ve vlastnictví katolické církve, musela být mezi církvemi učiněna dohoda, jak si tyto finance rozdělí. Katolická církev se musela vzdát části svých nároků ve prospěch menších církví. Nakonec bylo dohodnuto, že katolická církev se spokojí s 82% finančních kompenzací, a o zbytek se podělí ostatní církve. Tuto dohodu je tak možné hodnotit jako džentlmenskou, kdy se všech 17 církví dokázalo společně ekumenicky domluvit, a zároveň jako pragmatickou, protože jinak by se katolické církvi i státu těžko podařilo ostatní církve pro podporu návrhu přesvědčit. Tato dohoda je však jednou z Achillových pat současného návrhu, veřejností často nepochopenou a kritizovanou. Veřejnost například nechápe, jak je možné, že finance dostanou i církve, které před rokem 1948 ještě vůbec neexistovaly. Zde je ovšem vysvětlení takové, že církve mají podle současně platného zákona č. 218/1949 Sb. na finance nárok, a návrh zákona není pouze návrhem zákona o restitucích, ale je zároveň i návrhem zákona o budoucím financování církví. To, že tedy církve, které podle současně platného zákona mají na

státní financování nárok, dostanou podíl z finanční kompenzace, znamená, že výše zmíněný zákon bude konečně zrušen a církve přestanou být financovány ze státního rozpočtu.

Legislativní proces tohoto návrhu byl ovšem velmi rychle odročen, když pro jeho podporu vláda nenašla dost hlasů ani ve vlastní koalici. Již během prvního čtení byla proti němu celá opozice a proti jeho odhlasování a předání k projednání výborům byl nakonec i koaliční poslanec Vlastimil Tlustý (PARLAMENT ČR, 2008).

1.4. Práce Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi

Následně po tomto kroku byl odhlasován vznik tzv. *Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi*. Zřízením této komise se vyšlo vstříc požadavkům opozice i tzv. „rebelům“ z vládní koalice, kteří zdůrazňovali, že nemohou podpořit zákon, který s nimi nikdo neprojednal. Komise byla složena z poloviny ze členů vlády a z poloviny ze členů opozice (ČSSD a KSČM). Odpůrci kritizovali mnoho dílčích parametrů navrženého zákona. Levice například zpochybňovala samotný **právní nárok církví na majetek** a žádala potvrzení, zda církve byly historicky skutečnými vlastníky, nebo zda byly pouze správci majetku, který náležel státu. Nárok církví na jejich historické vlastnictví ovšem potvrdily odborné posudky, které si vláda v této věci objednala od čtyř právnických fakult (MKČR, 2012a).

Poslanci Tlustému, jednomu z vládních rebelů, se zase nezamlouval samotný princip návrhu vyrovnání mezi státem a církvemi, který nebyl pouze naturální restitucí - tak jako zákon o půdě z devadesátých let - ale kombinoval naturální restituci s finanční náhradou za nevydáváný majetek. Tlustý argumentoval, že **navrhovaný zákon je nespravedlivý vůči restituentům z devadesátých let, jejichž finanční odškodnění bylo nesrovnatelně nižší než to, jaké navrhuje současný zákon**. Protiargumentem ovšem je, že na začátku devadesátých let ještě neexistoval trh s půdou, tudíž finanční náhrada tehdy byla na základě tabulkových cen, kdežto dnešní odškodnění je již na základě tržních cen. Finanční náhrada se tehdy navíc týkala jen zlomku restituentů. V jejich případě šlo o privatizaci státního majetku, jejímž účelem bylo nikoli půdu od restituentů vykupovat formou finanční náhrady, ale naopak co nejvíce státní půdy

rozdělit mezi soukromé vlastníky, jak upozornil člen komise poslanec Laudát (DKMSC, 2008, zápis č. 3).

1.4.1 Ocenění církevního majetku je další samostatnou otázkou, která byla diskutována. Objevily se námitky jak proti celkové sumě ocenění bývalého církevního majetku, tak i proti dílčím parametrům ocenění, jako například proti průměrné ceně za metr čtvereční zemědělských pozemků, která je podle kritiků mnohem vyšší než současná tržní cena těchto pozemků. Dnes se zapomíná, že o vyčíslení bývalého církevního majetku se pokusila již v roce 1998 tehdejší vláda sociální demokracie. Její odhad v cenách roku 1998 činil 104 miliard Kč, což, uvažíme-li inflaci, je o dost víc, než oněch dnešních vládních a sociální demokracií kritizovaných 134 miliard Kč (HVÍŽĎALA K., 2008; NEČAS P., 2012). Ocenění podle současného návrhu vychází z roku 2007. K částce 134 miliard Kč se došlo metodou průměrných cen. Vycházelo se z vyčíslení bývalého církevního majetku, který byl pro účely ocenění rozdělen do následujících skupin: zemědělská půda, lesní půda, vodní plochy, zastavěné plochy, ostatní plochy a budovy. Pro tyto kategorie byla následně vypočtena průměrná tržní cena (DKMSC, 2008, zápis č. 6). Pokud se blíže podíváme třeba na ocenění kategorie zemědělských pozemků, je potřeba si uvědomit, že se jedná o průměrnou tržní cenu pozemků, které byly jako zemědělské pouze zabrány. Ve skutečnosti se dnes často jedná o pozemky v intravilánu měst. Průměrná tržní cena za tyto parcely je potom logicky daleko vyšší. Celý výpočet byl proveden expertní komisí za účasti příslušných ministerstev a zástupců církví. Výpočet byl následně ještě prověřen nezávislou auditorskou společností Ernst & Young, která konstatovala, že výpočet i metoda ocenění je správná a že jakákoli snaha o zpřesnění odhadu by byla neúměrně finančně i časově náročná. Toto vysvětlení nakonec akceptovali i zástupci *Dočasné komise pro řešení majetkových otázek* (DKMSC, 2008, zápis č. 6).

Další argument opozice, požadavek na **výčtovou metodu** ocenění bývalého církevního majetku, vyvrátil jakožto neprosto nereálný předseda ČÚZK ing. Karel Večeře, když práci na takovémto seznamu odhadl na 200 člověkoroků. Večeře tak jen potvrdil své stanovisko z roku 2001, kdy stejným způsobem odpověděl tehdejšímu ministru kultury Pavlu Dostálovi, který ho žádal o odborné stanovisko ke

stejně otázce (MKČR, 2012b). Večeře tehdy jako hlavní argumenty proti výčtové metodě uváděl: a) nemožnost vyloučit chyby, které se zaručeně v uvažovaném výčtovém zákoně - obsahujícím výčet tisíců nemovitých věcí - vyskytnou, b) při délce legislativního procesu nelze zaručit, že všechny nemovitosti uvedené v zákoně budou v době nabytí účinnosti zákona ještě existovat a jejich označení bude odpovídat aktuálnímu stavu v katastru nemovitostí (MKČR, 2012b). Auditorská společnost Ernst & Young, která odpovídá za správnost vyčíslení hodnoty nárokovaného majetku církvemi, zase potvrdila rozsah nárokovaného církevního majetku, vysvětlila způsob, jak tento odhad prováděla, i způsob jeho ocenění. Předseda Národohospodářské rady vlády Dr. Schwarz dále vypracoval na žádost opozičního poslance Jandáka studii, která porovnává výdaje státu na církve od roku 1948 a naopak potenciální výnosy z konfiskovaného církevního majetku, který měl stát ve své správě. To vše v cenách přepočtených na úroveň roku 2007. Z této studie vyplývá saldo 168,6 miliardy Kč ve prospěch státu, z čehož tedy plyne, že není pravdou, že by stát sponzoroval církve, z této studie spíše vyplývá, že církve celou dobu sponzorují stát (VLÁDA ČR, 2012).

Zhruba po roční práci této komise, která je každému jednoduše přístupná na webu poslanecké sněmovny, nedospěla tato komise k žádnému názorovému posunu ohledně doporučení poslanecké sněmovně ve věci podpory návrhu zákona, nebo konkrétních změn parametrů zákona. Přitom každého jednání této komise se jako hosté účastnili odborníci na jednotlivé dotčené oblasti, které si účastníci komise ke svým jednáním zvali, aby jim zodpovídali jejich otázky. Přesto všechno komise na své závěrečné schůzi odhlasovala doporučení Poslanecké sněmovně zamítnout návrh zákona (DKMSC, 2008, zápis č. 4).

1.5. Současný návrh

Jelikož se v minulém volebním období nepodařilo problematiku majetkového vyrovnání dořešit, i nová vláda si ve svém vládním prohlášení stanovila jako jednu z priorit dokončení otázky vztahu státu a církví: *Cílem vlády je co nejdříve uzavřít otázku vyrovnání mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi tak, aby mohly být napraveny některé křivdy, a církve a náboženské společnosti mohly tak plnit své funkce nezávisle na státu* (VLÁDA ČR, 2010).

Kritici majetkového vyrovnání státu s církvemi mluví o „nadstandartní vstřícnosti současné vlády vůči církvím ve srovnání s ostatními restituenty“. Zde je ovšem nutné připomenout, že ve skutečnosti nová vláda nemohla jednat jinak, než stůj co stůj přijmout zákon o majetkovém vyrovnání! Donutil ji k tomu totiž ústavní soud nálezem sp. Zn. Pl. ÚS 9/07, který nejprve konstatoval, že *dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky, spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy České republiky, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod* a následně dal zákonodárci lhůtu pro přijetí zákona, která spočívala v jednom funkčním období vlády (JÄGER P., 2012, str. 5 – 6). Protože tato lhůta ústavního soudu splněna nebyla, na základě dalšího svého nálezu sp. Zn. I. ÚS 562/09 ústavní soud rozhodl, že soudy jsou od 31. 8. 2011 povinny v případě žalob církevních právnických osob domáhajících se žalobou svého bývalého majetku o těchto žalobách rozhodovat (JÄGER P., 2012, str. 6). Před současnou vládou tak stála více než reálná hrozba, že v případě neschválení zákona o majetkovém vyrovnání dojde k vysokému počtu individuálních soudních sporů jednotlivých církevních právnických osob nejen vůči státu, ale i vůči soukromým, obecním, či krajským vlastníkům (JÄGER P., 2012, str. 6).

Vládní koalici tentokrát tvořily ODS, TOP 09, která nahradila KDU-ČSL, a Věci veřejné, které nahradily Stranu zelených. (Pozn.: Věci veřejné později z vládní koalice vystoupily a zároveň se z této strany odštěpila frakce LIDEM, která Věci veřejné ve vládní koalici v podstatě nahradila). Mimo Věci veřejné, které vznikly jako úplně nová strana, šlo v podstatě o strany podepsané i pod návrhem z roku 2008. Současný návrh tak v podstatě vychází z předchozího návrhu z roku 2008, ale navazuje také na výstupy práce výše zmíněné Dočasné komise a také na další práci, kterou ve zpracování aktuálního vládního návrhu vykonal předkladatel návrhu – tj. Ministerstvo kultury ČR. V současném návrhu tak došlo k několika důležitým změnám. Tento poslední návrh nakonec, po mohutné celospolečenské diskusi, i přes nesouhlas drtivé většiny obyvatelstva, prošel všemi čteními v Poslanecké sněmovně a byl také znovu schválen po jeho vetu v Senátu, v němž má většinu opozice. V současnosti je tedy návrh schválen a čeká se, jak se k němu vyjádří prezident republiky.

Podstata současného návrhu (Sněmovní tisk 580/4), nazvaného: *O majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů* (dále jen návrh), zůstala oproti návrhu z roku 2008 nezměněna. Nadále se jedná o **kombinaci naturální restituace**, kdy se bude vracet majetek definovaný v § 2, ke kterému oprávněné osoby – tedy CNS (§ 3) - prokáží vlastnické právo v období mezi 25. 2. 1948 a 1.1. 1990 (§ 1) a zároveň doloží, že jim v tomto období vznikla některá z majetkových křivd definovaných v § 5 (těmto křivdám se bude podrobně věnovat druhá část této práce). Přitom povinnými osobami, na které se církve budou se žádostmi o vydání majetku obracet, budou pouze státní instituce a nikoli soukromé osoby nebo obce (§ 4). Majetek, který stát nemůže vydat - z důvodů, jež jsou uvedeny v § 8 (například je-li nárokovaný majetek zastavěn budovou, která je ve správě obce (odst. a), nebo je-li na nárokovaném pozemku zřízeno sportovní hřiště (odst. e), nebo majetek, který není ve správě, či vlastnictví státu - , bude nahrazen tzv. **finanční náhradou** (§ 15). Celkový objem bývalého církevního majetku, který je předmětem majetkového vyrovnání, zůstává oproti původnímu návrhu nezměněn. Jedná se o 134 miliard korun. Mění se ovšem poměr naturální restituace a finanční kompenzace. Aby se vyhovělo kritice, snížil se objem finanční kompenzace ve prospěch naturální restituace, jejíž objem se zvýšil. Nyní se předpokládá, že církve požádají o vydání nemovitého majetku v objemu až 75 miliard, což je suma, kterou bylo oceněno zhruba 150 tisíc ha lesa a cca 48 tisíc ha zemědělských pozemků, které spravují Lesy ČR a Pozemkový fond ČR a jsou blokovány podle § 29 zákona o půdě (MKČR, 2012c). Současná výše finanční kompenzace se oproti minulému návrhu snížila na 59 miliard korun. Mění se také délka splácení finanční kompenzace, která se zkrátila z 60 na 30 let, a výše úročení těchto splátek, které již není pevně definováno necelými 5% p. a., tak jako v minulém návrhu, ale má dnes odpovídat výši inflace. (§ 15 odst. 5) Poslední změna současného znění návrhu zákona se týká zkrácení délky tzv. **přechodného období**, ve kterém budou církve nadále financovány ze státního rozpočtu. Toto přechodné období bude nyní trvat 17 let. Přičemž první 3 roky budou církve dostávat státní podporu ve výši té z roku 2011 a od dalšího roku se tato podpora bude postupně o 5% snižovat (§ 17). O majetkovém vyrovnání podle tohoto návrhu zákona uzavře stát s každou jednotlivou oprávněnou osobou tzv. **Smlouvu o vypořádání** (§ 16), jejíž součástí bude mimo jiné výslovné ujednání o definitivním vyrovnání veškerých nároků církví (odst. 2a).

II. ČÁST

2. Skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám

2.1. Rozhodné období – období, během kterého docházelo k majetkovým křivdám

V této části se práce bude podrobněji věnovat skutečnostem, které současný návrh zákona v § 5 definuje a vypočítává jako tzv. majetkové křivdy. Jedná se o majetkové křivdy, které církvím a náboženským společnostem vznikly během tzv. **rozhodného období**. Rozhodné období pro vrácení ukradeného církevního majetku, se kterým počítá aktuální návrh zákona, začíná 25. února 1948 a končí datem 1. 1. 1990. Rozhodné období se tedy kryje s obdobím totalitní vlády Komunistické strany. Majetkové křivdy církvím vznikaly i před tímto obdobím – týkalo se to především majetku tzv. německých řádů, kterým byly majetky konfiskovány na základě Benešových dekretů. I tyto křivdy způsobili komunisté, protože ti už před rokem 1948 ve vládě řídili ministerstvo zemědělství, které i přes nesouhlas ostatních ministerstev příslušné dekrety aplikovalo i na mnohý církevní majetek (BRADÁČ P., 2007, str. 102 – 103). Ovšem prolomení Benešových dekretů nemůže česká společnost připustit. V této věci se angažoval dokonce prezident republiky Václav Klaus, který vyzval vládu, aby mu poskytla osobní ujištění, že tzv. církevní restituce neprolomí právě hranici 25. února 1948 (KLAUS V., 2012). Proto také návrh striktně definuje toto rozhodné období a navíc v § 8 odst. h) uvádí, že nelze vydat „*věc konfiskovanou na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, nebo dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.*“

Mezi majetkovými křivdami v § 5 návrh uvádí především „*odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě*“ (§ 5, odst. a), dále „*odnětí věci podle zákona č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče, zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských*

újezdech, zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), zákona č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, a zákona č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení“ (§ 5, odst. b) a konečně „úkony učiněné Náboženskou maticí, jimiž nakládala s majetkem, který nevlastnila, zejména při postupu podle vyhlášky č. 351/1950 Ú. l. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem“ (§ 5, odst. c). Kromě těchto křivd uvádí návrh zákona i další skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám, na jejichž základě budou CNS moci žádat o vrácení majetku. Ty se však již týkají pouze obecných protiprávních skutků a nelze se jim v této práci konkrétně věnovat.

2.2. Majetková křivda způsobená odnětím věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy

První etapou *majetkových* křivd totalitního státu vůči církvím bylo provádění revize 1. pozemkové reformy, která byla uzákoněna již v roce 1947 (zákon č. 142/1947 Sb., v platném znění). Tato reforma měla za cíl zabránit velkému majetku pozemkového (§1), kterým se rozuměly veškeré zemědělské, lesní a jiné hospodářské pozemky o rozloze nad 50 ha (§1, odst. 2). Tyto pozemky zákon nazýval zbytkové pozemky a **slíbil za ně vlastníkům vyplatit náhradu** (§7). Způsob provádění tohoto zákona byl upraven vládními nařízeními č. 194/1947 Sb. (Vládní nařízení o soupisu pozemkového majetku pro revizi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách, v platném znění) a č. 1/1948 Sb. (Vládní nařízení, kterým se provádějí některá ustanovení zákona o revizi první pozemkové reformy, v platném znění). Podle těchto nařízení měli dosavadní vlastníci povinnost svůj majetek sepsat a ohlásit ho tzv. Revizní komisi, kterou jmenovala vláda na návrh tehdejšího ministra zemědělství a komunistického poslance Júlia Ďuriše. Tento majetek byl následně označen v pozemkových knihách a bylo uvedeno, že se jedná o majetek podrobený revizi. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 4). Ministerstvo zemědělství následně tento zbytkový majetek přejímalo. To v případě církevního majetku začalo až po komunistickém únorovém převratu - konkrétně 13. března 1948 převzetím majetků olomouckého arcibiskupství. Přebírání podle tohoto zákona pak pokračovalo až do roku 1950. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 4).

K této situaci je nutné poznamenat, že vlastnictví, stejně jako tomu bylo v prvorepublikovém záborovém zákoně o 1. pozemkové reformě (zákon č.215/1919 Sb., v platném znění), nepřecházelo na stát okamžikem záboru – tedy kdy bylo v pozemkových knihách zaznamenáno, že majetek je podroben revizi - ale až okamžikem skutečného převzetí pozemků, což výslovně definoval §6, odst. 1 zákona č. 142/1947 Sb. Tímto se tudíž vyvrací obava z prolomení hranice února 1948, protože k přebírání nemovitostí podrobených revizi docházelo až po únoru 1948.

Majetkovou křivdou v případě revize 1. pozemkové reformy však nebylo vyvlastnění jako takové, ale **vyvlastnění bez uhrazení příslušné náhrady**, která byla samozřejmě definována v § 7 výše zmíněného zákona.

2.3. Pozemková reforma zcela v rukou komunistické totality – zákon č. 46/1948 Sb.

Krátce po komunistickém převratu ovšem vstoupil v platnost nový záborový zákon - zákon č. 46/1948 Sb., v platném znění: „Zákon o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě“. Tento zákon, který již byl zcela v komunistické režii, ponechával vlastníkům jen 1 ha půdy, a také přestal respektovat výše zmíněnou zásadu, že vlastnictví přechází na nového vlastníka až okamžikem převzetí, když v §10, odst. 3) uvedl, že *„Poznámka provedení výkupu v pozemkové knize má účinky přechodu vlastnictví k vykoupené půdě“*.

I tento zákon počítal s náhradou za vykoupenou půdu, ovšem komunistický stát tuto svou zákonnou povinnost nikdy nedodržel a církvi žádnou náhradu nikdy nevyplatil, protože jeho dlouhodobým cílem bylo především církve zničit (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 5 - 6).

2.4. Rozsah původního církevního majetku

Pro potřeby návrhu zákona bylo klíčové určit rozsah původního církevního majetku. Tento úkol byl, kvůli svému rozsahu, ovšem značně problematický. V roce 2007, při přípravě prvního návrhu zákona, vyzvala vládní komise církve, aby předložily údaje o majetku, který budou nárokovat. Církve vycházely z údajů v pozemkových knihách, protože ty jsou dle intabulačního principu rozhodující pro evidenci vlastnictví. Údaje bylo nutno získat téměř ze všech katastrálních území. Pro veškeré

církevní právnické osoby byl následně pořízen výpis vložek z pozemkových knih. Celkem se jednalo o zhruba 10 tis. vložek. Tento seznam byl následně podroben revizi vlastnictví k datu 25. 2. 1948, a byly vyloučeny všechny nemovitosti, které změnilo majitele již před tímto datem (MKČR, 2012d).

Problémem pozemkových knih je, že neuvádějí výměry nemovitostí. Tyto údaje bylo proto potřeba získat porovnáním se současným katastrem nemovitostí. Pro církevní komisi to znamenalo další spoustu práce, protože současný stav v katastru nemovitostí rozhodně neodpovídá stavu, kdy byly v roce 1964 pozemkové knihy uzavřeny. Parcely se slučovaly, rozdělovaly, docházelo k jejich přečíslování a měnily se také hranice katastrů. Bylo proto nutné postupovat za pomoci různých metod, jako například *srovnávací sestavení parcel*, nebo *extrapolace údajů získaných ze srovnávacího sestavení parcel na zbylé pozemky*, tam kde údaje ze zjednodušené evidence chybí. Srovnávací sestavení parcel se vydává na základě příslušného zákona a je třeba o ně žádat u příslušného katastrálního úřadu. Je zřejmé, že při takovémto rozsahu se jedná o obrovskou práci. Církve samy uvádějí, že církevní subjekty objednávají srovnávací sestavování parcel již od devadesátých let a k roku 2008 dosud nebyly všechny jejich objednávky vyřízeny (MKČR, 2012e).

Výsledkem, který nakonec církevní komise předložila vládní komisi pro narovnání vztahu státu a církví bylo, že požaduje 261 tisíc ha nemovitostí. Vládní komise následně tuto částku porovnala s údaji Lesů ČR a Pozemkového fondu ČR a uznala tento výpočet jakožto relevantní, ze kterého se bude při následujících jednáních vycházet. Kromě toho jej ještě nechala prověřit nezávislou společností Ernst & Young. (MKČR, 2012d)

Rozsah původního církevního majetku byl kritiky přesto zpochybňován. Poukazovalo se především na dokument z 26. února 1948, nazvaný: *Přehled pozemkového majetku v Čechách a na Moravě dle aproximativního odhadu*, který udává odhad církevního majetku na 177673 ha pozemků (MKČR, 2012f). „Aproximativní“ ovšem znamená orientační. Kvůli vyvrácení pochybností proto nová komise při přípravě současného návrhu v roce 2011 provedla nová ověření. Ministerstvo kultury společně s Národním archivem nejprve provedlo rozsáhlé šetření archivních materiálů. Vycházelo především z archivních dokumentů o provádění 1. pozemkové reformy, která probíhala ve 20. a 30. letech 20. století. Tato

pozemková reforma se týkala tzv. velkého majetku pozemkového a dotýkala se proto církevních velkostatků. Reformě byly podrobeny veškeré soukromé pozemky o rozsahu větším než 150 ha zemědělské půdy, nebo 250 ha veškeré půdy. Majetek byl nejprve podroben záboru a následně o něm bylo v příslušném řízení rozhodováno. Majetek nad 150 (případně 250) ha byl buď od vlastníka vykoupen, nebo mu byl ponechán. Na základě archivních údajů o těchto konfiskačních řízeních ministerstvo vypsalo všechny majetek, který byl církvím ponechán. Touto metodou ministerstvo dospělo k součtu 225 tisíc ha. Ministerstvo uvádí, že rozdíl této sumy se sumou 261 tis. ha, kterou uvádí církevní komise, způsobují pozemky a) menší než 150 ha zemědělské půdy, nebo 250 ha celkové půdy, které nebyly podrobeny 1. pozemkové reformě, b) pozemky nekatolických církví a NS, c) majetky nadací, d) nákupy a dary od konce 1. pozemkové reformy do roku 1948 (MKČR, 2012d). **Celkově tedy bylo potvrzeno, že původní majetek církví a náboženských společností k únoru 1948 mohl být oněch 261 tis. ha, o které církve požádaly.**

2.5. Akce K a zneužití Náboženské matice

Další útok mířil proti řeholním řádům. Stalo se tak během známé nechvalně proslulé akce K, během které byli v jediném dni pozatýkáni nejprve všichni řeholníci a později i všechny řeholnice. Ti všichni pak byli internováni do několika sběrných táborů - klášterů (NEDVĚDICKÝ K., 2008, str. 66). Uprázdňené majetky byly následně formálně svěřeny do správy Náboženské matice (v té době samozřejmě pevně v rukou komunistů), a ta následně tyto majetky převáděla na organizace blízké komunistickému režimu.

Tento postup byl zcela nezákonný a jen malá část těchto majetků byla řádům vrácena výčtovými zákony z počátku devadesátých let (zákony č.298/1990 Sb., v platném znění a č. 338/1991 Sb., v platném znění). Byly to většinou jen kostely a klášterní budovy, ovšem bez hospodářského zázemí, které je klíčové nejen pro spiritualitu některých řádů (viz. Benediktinské heslo „Ora et labora“ – Modli se a pracuj), ale také pro správu a údržbu samotných klášterních budov.

Komunisté pro zabránění klášterních majetků zneužili Náboženskou matici. Ta byla přitom původně zřízena za účelem podpory katolické církve již císařem Josefem II. Jednalo se o náboženský fond, který vznikl tím, že císař 30. října roku 1781 zrušil všechny kláštery, které dle jeho soudu nevyvíjely žádnou prospěšnou činnost

(vědeckou, pedagogickou, nebo charitativní). Jednalo se vesměs o tzv. kontemplativní řády, jako jsou například karmelitáni. Majetek těchto zrušených řádů byl císařem vložen do náboženského fondu, a z jeho výnosu byl fond financován. Majetek fondu nesměl být zcizen a tento fond v různých podobách sloužil katolické církvi nepřetržitě až do komunistického převratu. Správu fondu většinou zajišťoval stát, ovšem pod dohledem církve. Fond sloužil rozmanitým účelům. Až do roku 1926 zajišťoval doplatek platů duchovních tam, kde místní podmínky nezajišťovaly dostatečnou životní úroveň těchto duchovních (po roce 1926 byl doplatek z Náboženského fondu nahrazen tzv. kongurovým zákonem). Fond dále například dotoval fary, které byly nově za josefinských reforem zřízeny, nebo zabezpečoval platy pedagogů na církevních školách (KOLÁŘ D., 2012a).

Po roce 1948 byl tento náboženský fond (roku 1937 přejmenovaný na Náboženskou matici) zákonem č. 270/1949 Sb. podřízen Státnímu úřadu pro věci církevní. Tento úřad zřízený dle zákona č. 217/1949 Sb. sloužil k vykonávání komunistického státního dozoru nad církvemi. Poté, co byly v květnu roku 1950 v rámci výše zmíněné Akce K obsazeny všechny mužské a následně i všechny ženské kláštery a 2200 řeholníků a 10000 řeholnic bylo násilně internováno a střeženo v několika určených kláštorech, rozhodl tento úřad vyhláškou č. 351/1950 Ú.l. o převzetí správy nad uprázdněnými kláštery Náboženskou maticí. Náboženská matice byla pak posílena zhruba o stovku pracovníků, aby vůbec příliv takového množství majetku zvládla a aby zisky z výnosu tohoto majetku byly podchyceny. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 65)

Náboženská matice potom jakožto správce klášterních pozemků provedla evidenci majetku z pozemkových knih a následně tento majetek pomocí darovacích smluv převáděla do vlastnictví různým státním a družstevním organizacím. Při tomto jednání se odvolávala mimo jiné na některá ustanovení Benešových dekretů, což bylo ovšem jen zoufalé a absurdní hledání právního východiska, protože jak uvádí Daniel Kolář v článku „Trvalý svár kříže s růží“, Náboženská matice - jakožto správce - nemohla darovat něco, co jí nepatřilo (KOLÁŘ D., 2012a).

Autoři Duka s Badalem z archivů Náboženské matice zjistili, že ta evidovala celkem 3674 nemovitostí církevního majetku, které převzala do své správy. Jednalo se většinou o malé pozemky a budovy, protože zemědělské pozemky byly již dříve

konfiskovány pozemkovými reformami. Autoři po prostudování archivů upozorňují, že pracovníci matice ovšem nebyli vždy důslední a některé zabrané nemovitosti v této evidenci tedy chybí. To dnes proto komplikuje identifikaci některých objektů. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 66)

Jak již bylo řečeno výše, po roce 1989 byly některé tyto - především řádové - nemovitosti církvím vráceny. Konkrétně to bylo provedeno formou výčtového zákona č. 298/1990 Sb. (O úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého). Dále, o rok později, byla vydána novelizace tohoto zákona č. 338/1991 Sb. Celkem bylo těmito výčtovými zákony církvi vráceno 1052 nemovitostí z 3674. Jak je tedy vidět, je to méně než jedna třetina. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 66)

Další nemovitosti se po listopadu 1989 obnovené Náboženské matici podařilo na nových vlastnících ve prospěch církve vysoudit při soudních přích, které trvaly do roku 1998. Poté ale Nejvyšší soud rozhodl, že restituční nároky v případě církvi nelze řešit exekutivně. Je nutné je řešit restitučním zákonem a nikoli postupem podle občanského zákoníku. S nástupem nové vlády od roku 1998 byla Náboženská matice personálně obměněna a záležitosti církvi přešly pod Ministerstvo kultury, které tehdy vedl církvi rozhodně nenakloněný Pavel Dostál. Ten, jak uvádí Daniel Kolář, prohlásil, že nebude podporovat soudní spory, které církvi vrací majetek, který jí stejně sebral již Josef II, a poté změnil stanovy Matice tak, že vyloučil z rozhodovacího procesu biskupy a zcela jej podřídil svému ministerstvu. Nakonec Matici 19. 2. 2002 zcela zrušil a její likvidaci, jak opět uvádí Kolář, řídil tak, že z ní církev nedostala nic. Pokusy o soudní řešení restitucí tak skončily. (KOLÁŘ D., 2012a)

Na tomto příkladu můžeme pochopit, proč se dnes církev netváří nadšeně, když ČSSD navrhuje, aby byly církevní restituce řešeny formou náboženského fondu. Po špatné zkušenosti s vytunelováním Náboženské matice pod vedením tehdejšího ministra kultury se jí nelze divit. (KOLÁŘ D., 2012a).

Hlavní zdroj příjmů pro Náboženskou matici před rokem 1949 plynul z výnosů velkostatků Nejdek, Pařidla a Svinčice. Ty čítaly celkem 5585,0542 ha, a také ony byly konfiskovány zákonem č. 142/1947 Sb. o revizi pozemkové reformy, a ani za ně

se Náboženské matici nedostalo náhrady. Kromě toho měla Náboženská matice ještě další menší zemědělské pozemky (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 67).

Výše nastíněnou problematiku ve věci škod způsobených církvi, konkrétně především církevním řádům, se aktuální návrh zákona snaží řešit a Náboženskou matici zařazuje mezi osoby oprávněné požadovat navrácení majetku (§ 3 písm. d) a jako příčinu vzniku škody uvádí v § 5 písm. c: *„úkony učiněné Náboženskou maticí, jimiž nakládala s majetkem, který nevlastnila, zejména při postupu podle vyhlášky č. 351/1950 Ú. l. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem“*.

2.6. Česká katolická charita

Na problematiku Náboženské matice úzce navazuje problematika České katolické charity. Ta byla před rokem 1948 organizována jakožto spolek podle zákona o spolčovacím právu č. 134/1867 ř.z., a v celém státě v ní bylo sdruženo přes 500 sociálních a zdravotních ústavů. Česká katolická charita fungovala jako ústřední svaz, který sdružoval na nižší úrovni diecézní charitní svazy, které provozovaly konkrétní charitní ústavy (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 67).

Kromě České katolické charity existovaly ještě další katolické spolky, které fungovaly na České katolické charitě nezávisle a také provozovaly charitní služby. Roku 1951 všechny dobrovolné organizace postihnul stejný osud. V rámci zvyšujících se restrikcí a vnucení státního dozoru nad těmito organizacemi byly nuceny zažádat o povolení další existence podle zákona č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích a sdruženích. Katolické spolky se ovšem tomuto tlaku odmítly podvolit, a tak po roce 1951 zanikly. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 67-68).

Ještě před rokem 1951 byly některé tyto nezávislé katolické spolky násilně včleněny do organizace ČKCH. Stát potřeboval jednotnou organizaci, kterou by mohl snáze ovládnout. A to se mu samozřejmě také povedlo. Již 30. dubna roku 1949 mohl hlavní organizátor proticírkevní politiky strany, soudruh Antonín Čepička, tehdejší ministr spravedlnosti, na schůzi tzv. Církevní šestky, konstatovat *„Charita je již plně v našich rukou... Je tam Plojhar...“* (předseda lidové strany a exkomunikovaný kněz), (KAPLAN K., 1994, str. 28). Charitní služby nicméně stát potřeboval.

Představovaly pro něj jednak levnou pracovní sílu v podobě lidí, kteří poskytují dobrovolně služby, které ne každý je ochoten vykonávat, a navíc měl komunistický stát lákavou vyhlídku na výnosný byznys - prodej devocionálií. (KAPLAN K., 1994, str. 28).

Česká katolická charita byla proto na základě zákona č. 68/1951 Sb. uznána jako dobrovolná organizace, která je samostatnou právní osobou, nesocialistickou organizací, nad kterou vykonává státní dozor sekretariát pro věci církevní v rámci ministerstva školství. **Na základě svých stanov měla být tato organizace financována ze zisku svých hospodářských zařízení.** Těmi měly být především Chrámové služby, které však byly ve ztrátě. Další zdroje financí měly být příspěvky řádů, které ovšem neexistovaly, neboť jejich členové byly v internaci. Další zdroj příjmů měl dle stanov pocházet z darů a dědictví, které však byly - v době systematického očerňování a pronásledování lidí za jejich náboženské přesvědčení - prakticky nulové (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 68).

To logicky znamenalo, že již od roku 1949 byla ČKCH trvale ve ztrátě. Jejimi výdaji bylo financování charitních služeb, ale příjmy byly nulové. Musela si proto na svojí činnost půjčovat od Náboženské matice. Pod nátlakem státních úřadů byla následně dne 28. 12. 1961 přinucena ČKCH splatit svůj dluh 12,3 mil. korun vůči Náboženské matici formou převodu 80 nemovitostí v hodnotě 100,6 mil. korun na Náboženskou matici, jak uvádí Duka s Badalem (2009, str. 68). V dalších letech převedla ČKCH do vlastnictví Náboženské matice na 300 dalších nemovitostí. Jak s těmito majetky Náboženská matice nakládala, bylo vysvětleno výše. Ihned je bezúplatně převáděla na spřátelené socialistické organizace (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 69).

2.7. Školský zákon č.95/1948 Sb. – znárodnění církevních škol (§ 5 odst. b)

V českých zemích vedle státních škol vždy existovaly i školy církevní. Tyto školy zřizovaly jednotlivé konfese, nejčastěji církve katolická, ale také církve reformační, či židovská obec. To platilo za dob Rakouska-Uherska i za 1. republiky. Církevní školy, mimo škol vysokých, mohly fungovat i za nacistické okupace. Změnilo se to až roku 1948, kdy byla církev připravena o všechny školy tzv. Zákonem o jednotné škole č. 95/1948 Sb., kterým byly všechny školy bez náhrady původním vlastníkům zestátněny. Tento zákon nepovoloval jiné než státní vzdělání (HORÁK, 2008, str. 96).

2.8. Konfiskace lázní a přírodních léčivých zdrojů – zákon č. 124/1948 Sb.

Dále církev postihl také zákon č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní, v platném znění. Duka s Badalem uvádějí, že léčivé zdroje byly znárodněny bez náhrady a že za lázeňský majetek měla být podle § 7 vyplacena náhrada, která ovšem opět vyplacena nebyla. Tento zákon se především dotknul tepelských premonstrátů, kteří přišli o objekty v Mariánských lázních a ženského řádu františkánek, které přišly o budovu v Poděbradech (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 61).

2.9. Znárodnění nemocnic – zákon č. 185/1948 Sb.

Mnohem citelněji se církev dotkl zákon č. 185/1948 Sb. o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů, který zasáhl celou církev a připravil ji o všechny nemocnice. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 62).

2.10. Konfiskace majetku ležícího ve vojenských újezdech – zákon č. 169/1949 Sb.

Další zákon, který se dotknul církevního majetku, byl zákon č. 169/1949 Sb., v platném znění, jímž se byly konfiskovány všechny nemovitosti ležící v oblasti zřizovaných vojenských újezdů. O tyto nemovitosti církev již většinou přišla v rámci zákonů 142/1947 Sb. a 46/1948 Sb., ovšem v případě nemovitostí ležících ve vojenských újezdech došlo také dle § 17 k výmazu z pozemkových knih, tudíž je dnes velmi znesnadněna jejich evidence. Církev sama má dle autorů - díky vstřícnosti ministerstev z počátku devadesátých let - zmapován jen vojenský prostor Brdy, kde se nachází okolo 2000 ha jejích pozemků. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 62-63).

2.11. Konfiskace církevních nemovitostí v areálu Pražského hradu v důsledku vládního nařízení č.55/1954 Sb., o vyhlášení chráněné oblasti Pražského hradu.

Nedávný spor státu a církve o určení vlastnictví katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě má dvě roviny. První je symbolická, protože katedrála je bezesporu nejvýznamnějším svatostánkem církve u nás, ale zároveň má nemenší význam i pro ostatní občany našeho státu, protože katedrála je místem korunovací, i pohřebištěm českých panovníků, a jako taková je proto symbolem české státnosti.

Druhá rovina je pak majetková. Ve sporu se totiž nejednalo pouze o budovu katedrály, případně o vnitřní vybavení katedrály. Ta byla v minulosti spravována a její provoz hrazen, stejně jako tomu bylo u jiných církevních sakrálních staveb, z výnosu nějakého majetku. V případě katedrály to byly domy a pozemky v areálu Pražského hradu.

Po roce 1954 přišla církev celkem o 10 domů, 2 zahrady, kostely Věch svatých a sv. Jiří a kapli sv. Anny v rámci výše zmíněné vyhlášky o chráněné oblasti Pražského hradu. Nestalo se tak zákonným předpisem, nýbrž pouze vyhláškou, podle které byly všechny nemovitosti ležící v chráněné zóně Pražského hradu prohlášeny (§1) „*Památkou, náležející všemu československému lidu*“. Dále bylo v této vyhlášce uvedeno (§4), že náhradu za objekty ležící v ochranné zóně stanoví rada ústředního národního výboru hl. m. Prahy, ovšem v tomtéž paragrafu bylo také uvedeno, že rada může rozhodnout, že náhrada nebude poskytnuta žádná. Tak se také nakonec stalo a náhrada skutečně poskytnuta nebyla. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 70).

Právní problematika, kterou se donedávna zabývaly soudy tří instancí, je velmi komplikovaná. V podstatě se jedná o to, zda vyhláška č. 55/1954 Sb. je legálním podkladem pro provedení konfiskace, když samotná tehdejší komunistická ústava č. 150/1949 v §9, odst. 1 uvádí, že soukromé vlastnictví je možné omezit jedině zákonem. Jedná se také o to, jak uvádí ve svém článku „Bez komunistického práva se neobejdeme“ na Neviditelném psu Daniel Kolář, že pojem „všechen československý lid“, který stát později při zápisu vlastníka do pozemkových knih interpretoval jako „československý stát“, vůbec neexistuje. Legální právnickou osobou naopak byla katedrála sama, což jak uvádí autor, byla tehdejší běžná právní praxe - tzv. kostelní, nebo zádušní jmění, kdy vlastníkem nemovitosti je nemovitost sama. Touto úpravou měla být zajištěna nezczizitelnost nemovitosti, což komunistický režim obešel zmíněnou formulací, „že památka patří všemu československému lidu“. (KOLÁŘ D., 2009).

Ve sporu dal nejprve Obvodní soud pro Prahu 1 za pravdu žalobci a určil vlastníkem Metropolitní kapitulu u sv. Víta. Odvolací soud následně jeho rozhodnutí potvrdil a rozhodnutí Obvodního soudu učinil pravomocným. Stát se následně odvolal k Nejvyššímu soudu, který zase změnil rozhodnutí Obvodního soudu a katedrálu včetně ostatních nemovitostí přiřkl státu. Pražské arcibiskupství vedené Miloslavem

Vlkem se odvolalo k Ústavnímu soudu, ovšem poté byl ve funkci arcibiskupa Miloslav Vlk vystřídán v této věci smířlivějším Dominikem Dukou, který se následně s prezidentskou kanceláří dohodl na kompromisu, kde společně s prezidentem Václavem Klausem podepsali dohodu, že katedrála bude spravována společně církví i státem. K této již uzavřené dohodě je přihlíženo i v současném návrhu o církevních restitucích, když v závěrečných ustanoveních (§ 18, odst. 10) je výslovně uvedeno, že tento zákon se nevztahuje na katedrálu a některé další pozemky v areálu Pražského hradu!

2.12. Konfiskace nemovitostí ve správě ČKCH v důsledku převedení správy na národní výbory vládním usnesením č. 1047/1959

Dalším protiprávním krokem komunistického režimu proti církvím a jejich majetku bylo převedení správy ústavů, které provozovala Česká katolická charita, do správy národních výborů. Podkladem pro tuto změnu bylo výše zmíněné vládní nařízení. Jednalo se o všechny domovy důchodců, sirotčince, starobince, ozdravovny a jiná sociální zařízení. ČKCH zůstaly ve správě pouze domovy určené pro duchovní. Mnohé z těchto ústavů byly pak předány Náboženskou maticí do vlastnictví státu. Jak bylo zdůrazněno již v předchozích kapitolách, takováto změna vlastníka byla protiprávní. Ani ČKCH, ani Náboženská matice nebyly vlastníky uvedených objektů, nýbrž pouze správci, tudíž nemohly na stát převádět majetky, které nevlastnily. Obě tyto původně církevní organizace byly plně v područí komunistické moci, která do jejich vedení dosadila své vlastní lidi, proto se mohly takových protiprávních skutků, které šly navíc proti jejich vlastním zájmům, dopouštět. Opět tedy došlo ke konfiskaci majetků církevních subjektů, která byla provedena bez zákona (pouze dle výše uvedené vyhlášky) a církvi za takto konfiskovaný majetek nebyla poskytnuta žádná náhrada. (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 70 - 74).

2.13. Komunistická perzekuce nekatolických církví

Tato práce se dosud především zabývala komunistickou perzekucí římsko-katolické církve. To proto, že tato církev je v naší zemi největší a tudíž vždy měla největší vliv i největší majetkovou základnu. Komunistický režim si jí nejvíce všímal a také zásahy proti ní byly nejviditelnější. Současný návrh zákona se ovšem týká i nekatolických církví. Především má ambici vyřešit financování všech církví i

náboženských společností. A to i přesto, že ne všem těmto církvím byly způsobeny majetkové křivdy komunistickým režimem, protože některé v návrhu zákona zmíněné církve vznikly až po roce 1989. Této problematice se tato práce bude blíže věnovat v dalších pasážích. Zde je však třeba zmínit, jaké křivdy byly komunistickým režimem způsobeny nekatolickým církvím.

V roce 1948 vstoupil v platnost zákon č. 131/1948 Sb. *O likvidaci právních poměrů německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. § 4 tohoto zákona pak zmocnil ministerstvo školství a osvěty, aby po dohodě s ministerstvem vnitra určilo, k čemu mají majetky uvedené církve sloužit a mezi jaké církve se rozdělí. (TRETERA J. 2002, str. 45). Konfiskace majetku postihly také evangelické církve, které často přišly o své sborové domy. To byly velké činžovní domy, ve kterých si tyto církve zřídily své modlitebny, a z výnosu pronajímaných bytů financovaly svoji činnost. Některé sbory evangelických církví si pořídily také zemědělský pozemkový majetek, z jehož výnosů financovaly svoji činnost. Některé z těchto konfiskovaných majetků nebyly dosud vráceny (TRETERA J., 2002, str. 126). Ani židovským obcím nebyly dosud vráceny všechny majetky jim zabavené během holocaustu. Pouze částečně je v roce 2000 odškodnil zákon č. 212/2000 Sb. *O zmírnění některých křivd způsobených holocaustem* (TRETERA J., 2002, str. 126)

Režim krutě perzekvoval také příslušníky řecko-katolické církve, jejíž činnost byla zakázána a duchovní i věřící byli nuceni přestoupit k pravoslaví (TRETERA J. 2002, str. 51). Pravoslavná církev, podporovaná Moskvou, následně převzala jejich majetky, o něž se mezi těmito církvemi vedou spory v mnoha případech dodnes. (ZDECHOVSKÝ T., 2001). Evangelické církve byly pronásledovány také zákazem svých laických organizací. Rozpuštěny tak byly například organizace jako Armáda spásy, YMCA, nebo Svaz československé evangelické mládeže. Zakázáni byli také Svědkové Jehovovi či Adventisté sedmého dne, především kvůli odmítání pracovní soboty jakožto biblického dne odpočinku (TRETERA J. 2002, str. 51).

III. ČÁST

3. Modely vztahů mezi státem a církvemi a problematika financování církví

3.1. Základní modely vztahů mezi státem a církví

Po roce 1980, s nástupem demokracie, došlo k mnoha jednáním mezi státem a církvemi ve snaze obnovit práva, o které církve přišly za dob komunistického pronásledování. Zároveň stát i církve v těchto jednáních začaly hledat nový optimální model dalších vzájemných vztahů a způsob financování církví. Odborník na konfesní právo, právník Jiří Tretera, uvádí, že existují dva základní modely vztahů mezi státem a církví. Těmi jsou tzv. **konfesijní stát** – zjednodušeně lze říci, že tímto termínem označujeme státní zřízení, které se přímo identifikuje s nějakým náboženstvím a ostatní vyznání jsou buď zakázána, nebo pouze tolerována. Termínem „konfesijní stát“ ale označujeme i režimy, ve kterých je náboženstvím naopak bráněno z důvodů prosazování ateismu jakožto státní ideologie. Takovéto státy pak označujeme státy konfesijními „à rebours“, tedy opačné orientace. (TRETERA J. 2002, str. 12).

Dalším modelem vztahu mezi státem a církví je tzv. **odluka**. Podstatou odluky mezi státem a církví je nezasahování státu do církevních záležitostí, tedy zajištění svobody pro církve a náboženské společnosti. A zároveň naprostá rovnost přístupu státu ke všem státem uznaným církvím. To je zase požadavek svobody vyznání občanů státu. Státy, které praktikují odlukový model, nazýváme státy světskými, neboli sekulárními. (TRETERA J. 2002, str. 14).

Jiří Tretera uvádí, že odlukový model je moderní formou vztahu mezi státem a církví, který nahradil dřívější historický model konfesijního státu, kdy se stát identifikoval s jedním náboženstvím. Stát i církev spolu od nepaměti bojovaly o míru svého vlivu, a zatímco ve středověku měla navrch církev, která rozhodovala i o královské korunovaci, později získal navrch stát. Idea náboženské svobody i dalších občanských práv se však prosazovala pomalu, proto se nejprve setkáváme s více či méně netolerantními konfesijními státy, a až v moderní době můžeme mluvit o sekulárních státech. Konfesijní státy jsou charakterizovány potlačováním svobody

svých občanů, a v moderních demokraciích se dnes nevyskytují. (TRETERA J. 2002, str. 14).

Ovšem ani ideje sekulárního státu se všude neprosazovaly bez konfliktů. Proto rozlišujeme tzv. odluku přátelskou a odluku nepřátelskou, kterou nazýváme někdy také rozlukou státu a církve. Tretera uvádí jako příklady přátelské odluky například USA a Brazílii. Naopak Francii autor uvádí jako příklad země, kde odluka měla alespoň z počátku charakter nepřátelský. (TRETERA J. 2002, str. 15).

V současných demokraciích se dnes však nejčastěji realizuje přátelská odluka, nebo dokonce ještě vyšší stupeň, tzv. **kooperace**. V kooperačním modelu se stále zachovává odlukový princip neidentifikace státu s konkrétním náboženským vyznáním. Na druhé straně ale stát s církvemi spolupracuje v určitých oblastech, zejména v oblastech sociální péče, školství a zdravotnictví. Stát za tímto účelem církve různými způsoby podporuje (například daňovými úlevami), umožňuje jim působit ve výše zmíněných sférách a toto působení upravuje příslušnými právními předpisy. V takovýchto státech se setkáváme například s duchovenskou službou v armádě nebo ve věznicích, s církevním školstvím apod. Stát tak činí proto, že si uvědomuje důležitost hodnot, které církve společnosti přinášejí. Tretera připomíná, že se dokonce – i v některých právních předpisech – výslovně deklaruje „nezastupitelná úloha církví ve společnosti“ (TRETERA J. 2002, str. 16 - 17).

3.2. Problematika způsobu financování církví

Církevní právník Jiří Tretera míní, že v úvahách o současném modelu financování církví je potřeba přihlídnout k historickým tradicím a dále se vhodně poučit ze situace v jiných zemích (TRETERA J., 2002, str. 120). Připomeňme si proto nyní nejprve onu historickou tradici.

3.2.1. Historický způsob financování církví

Tretera (2002, str. 120 – 121) uvádí, že církve svou činnost na našem území tradičně financovaly především z **výnosu svého majetku**, který v minulosti získaly darem od svých členů, především z řad šlechty a měšťanstva a později také od méně zámožných věřících. Již několikrát bylo zmíněno, že se jednalo o majetek pozemkový, nemovitý i movitý, se kterým především katolická církev hospodařila.

Také evangelické církve se snažily financovat svou činnost z výnosů nemovitého majetku. Některé farnosti či sbory nakoupily zemědělská pole nebo lesy, na kterých hospodařily (např. v případě ČCE to bylo 350 ha půdy celkem, jak zmiňuje Tretera), případně ve městech kupovaly činžovní domy, z jejichž výnosů financovaly vznik modliteben a činnost sborů.

Pokud jde o právní formu, kterou tento vlastní majetek katolické církve ve své době měl, je potřeba vysvětlit termíny jako **záduší, obročí, dotace rurární a patronátní práva**. Záduší byl majetek ve vlastnictví určitého kostela sloužící k údržbě kostela jakožto budovy a k financování bohoslužebných výdajů. Obročí bylo vázáno také na určitý kostel a sloužilo k obživě konkrétního duchovenstva. Dotace rurární byl majetek sloužící hospodářským účelům a spadal také do kategorie jmění obročního. Konečně patronátní práva: ta byla historickým ustanovením vymezujícím práva a povinnosti (jazykem práva: souhrn výsad a věcných břemen) spojené s patronací příslušného kostela. Patroni a jejich dědicové, kteří se podíleli na vystavění kostela, získávali některá práva, jako například za určitých okolností podíl na výnosu obročí, přímluvné modlitby za patrona, přednostní místo v kostele, a na druhé straně měli povinnost přispívat na chod a údržbu kostela (CZERNIN J., 1997).

Dalším zdrojem příjmů – tentokrát týkajícím se pouze katolické církve – byla již také zmiňovaná *cassa salis*, což byla **finanční náhrada** za církevní majetek, který stát konfiskoval v pobělohorské éře té šlechtě, která se ocitla na poražené straně, ale který, místo aby jej vrátil církvi, znovu přerozdělil šlechtě nové s korunou spřízněné. Církvi byl přenechán podíl na dani z dovozu soli výměnou za zrušení nároků na její původní majetek (TRETERA J., 2002, str. 122). Je zajímavé, že tato finanční náhrada je podobná dnes ve vládním návrhu uvažované finanční náhradě za nevydáváný církevní majetek v užívání nestátních subjektů – obcí apod.

Princip fungování **Náboženské matice** jakožto zdroje financování katolické církve jsme již podrobně rozebírali výše. Shrňme proto nyní jen, že se jednalo o financování církve ze zdrojů církevního fondu, který byl ve správě státu za účelem podpory katolické církve. Tyto náboženské fondy byly zřízeny Josefem II po jeho reformách a těžily z výnosů bývalého církevního majetku, který byl podroben reformě. (TRETERA J., 2002, str. 122)

Dalším zdrojem příjmů byla tzv. **Kongrua**. Ta začala být vyplácena po roce 1885. Kongrua byla definována jakožto doplněk výživného pro duchovenstvo v případě nedostatečného výnosu obročního majetku, a byla vyplácena na základě kongruového zákona č. 47/1885 ř. z. a jeho pozdějších novelizací. Kongrua byla vyplácena ze zemských náboženských fondů, což byla vlastně výše zmíněná Náboženská matice. Později, když výnosy z náboženských fondů poklesly a nestačily k financování duchovenstva, přispíval stát do těchto fondů půjčkou, která ovšem byla splácena, jakmile byl opět výnos fondů kladný (TRETERA J., 2002, str. 122).

Kongrua se nejprve týkala výlučně katolických církví. Po roce 1898, zákonem č. 177/1898 ř. z. byla ovšem kongrua na našem území přiznána také pravoslavné církvi. Tretera uvádí, že v Uhrách byl počet kongruálních církví ještě širší a týkal se kromě již zmíněných také Evangelické církve augsburského vyznání, Reformované křesťanské církve i Náboženských židovských obcí (TRETERA J., 2002, str. 123).

Na našem území se nekatolickým církvím (krom pravoslavné církve, které byla přiznána kongrua) vyplácela dle § 20 zákona č. 41/1861 ř. z. tzv. **dotace**, což byla obdoba kongruy a sloužila také jako doplatek výživného duchovních. Jelikož nekatolických církví se netýkaly náboženské fondy, tato dotace se vyplácela přímo ze státního rozpočtu (TRETERA J., 2002, str. 123 – 124).

Kongrua i dotace byly zrušeny po roce 1949 zákonem o hospodářském zabezpečení církví státem č. 218/1949 Sb. a nahrazeny tzv. služným, které tento zákon definoval (TRETERA J., 2002, str. 124).

Významným zdrojem příjmů církví nejen v minulosti vždy byly **dary členů a příznivců**. Církve pořádají sbírky a vyzývají své členy, aby se podíleli na finanční podpoře své církve. Nekatolické církve se mohou na tento zdroj příjmů spolehnout více než katolická církev, protože v těchto církvích je tento způsob financování tradičnější. Nekatolické církve totiž, jak jsme viděli, historicky neměly tolik možností jiných způsobů financování své činnosti jako katolická církev (TRETERA J., 2002, str. 124).

3.2.2. Současný způsob financování církví a náboženských společností

V současnosti probíhá financování státem uznaných církví, jak již bylo několikrát řečeno, nadále podle zákona č. 218/1949 Sb. Církve a náboženské společnosti (CNS)

se dělí na dva okruhy. Mezníkem je rok 2002. CNS, které vznikly před rokem 2002, jsou registrovány na základě zákona č. 308/1991 Sb., kdežto po roce 2002 musí být každá nová CNS registrována už podle nového zákona č. 3/2002 Sb. Dříve registrované církve mají (pokud o to požádaly, nebo byly financovány státem již k 31. 12. 1989) nárok na financování ze státního rozpočtu. Naproti tomu církve registrované podle nového zákona mohou o tento nárok požádat až po deseti letech od registrace, při podmínce, že se k nim hlásí alespoň 1 promile obyvatelstva. Podle údajů Ministerstva kultury ČR má nárok na financování ze státního rozpočtu aktuálně 17 z 32 CNS. Je ovšem pravděpodobné, že po roce 2012 se bude toto číslo zvyšovat. Již letos mohou o financování ze státního rozpočtu požádat například Hnutí Hare Krišna, Česká hinduistická společnost, či Církev Křesťanská společenství. A v roce 2014 uplyne 10 let od registrace náboženské společnosti Ústředí muslimských obcí (BENDO VÁ P., 2010, str. 143 – 144).

Nejvyšší položku z celkových výdajů na CNS činí platy duchovních včetně pojištění. Jejich výše až do roku 2011 závisela na počtu duchovních. Přitom celková suma těchto výdajů od roku 2000 do roku 2011 neustále stoupala z cca 660 miliónů v roce 2000 na zhruba 1,44 miliard v roce 2011 (MKČR, 2012). V roce 2011 dohodli zástupci CNS a státu tzv. „*Deklaraci shody o výkonu hospodářského zabezpečení církví a náboženských společností státem v letech 2011 – 2014*“, ve které stabilizovali celkovou částku státního příspěvku na 1,348 miliardy (MKČR, 2011).

Kromě platů duchovních (včetně sociálního a zdravotního pojištění) stát na základě zákona č. 218/1949 Sb. financuje i další náklady na fungování CNS. Jsou to: **provozní náklady** (náklady na stěhování, náklady na výkon bohoslužeb, na administrativu a bohoslovecké fakulty) a **opravy církevního majetku** (KOLÁŘ D., 2012b). Podle Daniela Koláře, který čerpal z údajů Ministerstva kultury, činily tyto náklady v roce 2010 v souhrnu necelých 110 miliónů korun českých (z toho provozní náklady jen asi 3 mil. korun). Což je naprosto směšná částka, kterou sám autor srovnává například s opravou skleníků Valdštejnské zahrady, která přišla na stejnou částku. Církve tak na opravy památek musejí žádat další peníze ze státních fondů na údržbu památek (ročně zhruba 700 miliónů), případně o další peníze z rozpočtů obcí, či o zdroje z mezinárodních fondů (KOLÁŘ D., 2012b).

V této souvislosti také připomeňme výstupy z průzkumu, který si objednala tzv. „Dočasná komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi“. Byla to parlamentní komise, jejíž zřízení si v roce 2008 vymohla opozice poté, co byl v prvním čtení pozastaven proces schvalování původního návrhu restitučního zákona tehdejší Topolánkovy vlády. Tato komise žádala porovnání výnosů ze zabaveného církevního majetku, který je od roku 1948 v rukou státu, a výdajů, které každoročně na činnost CNS plynou ze státního rozpočtu. Studii vypracovala národohospodářská fakulta Vysoké školy ekonomické v Praze, která vyčíslila předpokládané náklady státu mezi lety 1948 – 2007 na 60,6 miliardy, a výnosy ze zabaveného majetku v tomto období na 229,2 miliardy. To vše v cenách k roku 2007. Komise tak dostala opačný výsledek, než který si ze svého opozičního hlediska přála. Výsledné saldo, dle této studie, činí 168,6 miliard ve prospěch státu (VLÁDA ČR, 2012).

Přetrvávající financování podle zákona č. 218/1949 Sb. je ovšem vnímáno jako provizorní a pro stát postupně stále méně výhodné. Daniel Kolář na Neviditelném psu (2012b) vyjmenovává důvody, proč stát bude zákonitě usilovat o změnu ve způsobu financování CNS. Je to zejména neustále vzrůstající počet duchovních i počet nově registrovaných církví a s tím spojené vzrůstající náklady na financování. Počet duchovních se od roku 2000 navýšil z 3500 na současných téměř 5000, přičemž stát nemá možnost tento počet jakkoli regulovat. Odporovalo by to principu náboženské svobody zakotvené v Listině základních práv a svobod.

Také Česká biskupská konference (ČBK) preferuje financování z výnosu vlastního majetku a již od devadesátých let prosazuje navrácení svého majetku formou restitucí. Připomíná, že ačkoli se stát zákonem zavázal, že bude ze svého rozpočtu financovat veškerou činnost církví, ve skutečnosti tak v současnosti nečiní ani z poloviny. ČBK uvádí, že v současnosti se římsko-katolická církev financuje z celých 53% sama (MATULÍK R., 2012). ČBK, stejně jako Ekumenická rada církví (ERC) i Židovská obec, se ve svých požadavcích odvolávají také na *blokační paragraf* a připomínají, že zákonodárce tímto paragrafem v podstatě předpokládal brzké vyřešení problematiky financování CNS (DUKA D., BADAL M., 2009, str. 58). Toto stanovisko v současnosti zastává také Ústavní soud, který svým nálezem sp. zn. Pl. ÚS 9/07 uznal právo církví se majetku soudně domáhat, a toto jejich právo

vysvětlil tzv. legitimním očekáváním - rozumějme očekáváním schválení restitučního zákona (NOVÁČEK J., 2012).

Někteří jednotlivci z řad církví sice návrh nepodporují a raději by zůstali u původního modelu financování, ale tento jejich názor je dle mého mínění jen stěží obhajitelný. Většinovým názorem dnes ve společnosti je, že církve by se měly financovat samy a neměly by být závislé na státu. Je fakt, že nejvíce proti současnému návrhu protestují některé malé církve, které, jako například Apoštolská církev, vznikly až po roce 1989. Nepřišly o žádný majetek a spíše se bojí, že přestanou být financovány státem a po přechodném období se již budou muset financovat v plné míře samy. Tato jejich obava je ovšem pochopitelná a také proto přistoupila katolická církev v podobě dohody České biskupské konference, Ekumenické rady církví a Židovské obce na kompromis v podobě rozdělení finanční náhrady za nevydáváný majetek. (Také v současnosti se CNS o příjmy ze státního rozpočtu na základě vzájemné dohody z roku 2008 mezi ČBK, ERC a Židovskou obcí dělí - v poměru 70 % pro katolickou církev a 30 % pro ostatní CNS. Z toho je také vidět, že živá spolupráce mezi církvemi u nás dlouhodobě funguje). Právě proto, aby tyto malé církve, které v restituci nedostanou žádný, nebo téměř žádný majetek, toto odtržení od financování ze státního rozpočtu přežily. Někteří jednotlivci by ovšem raději zůstali u současného způsobu financování církví ze státního rozpočtu, a tak se pokrytecky přidávají na stranu kritiků současného návrhu zákona. Finanční narovnání a restituci majetku vydávají za chamtivost, zdůrazňují, že církev by měla být chudá, ale nezmiňují, že jim naopak jde o státní peníze ve formě pravidelné dotace ze státního rozpočtu, jejíž výše se odvíjí od počtu duchovních. (MKČR, 2012h).

3.2.3. Další možnosti financování CNS a zkušenosti s financováním z jiných zemí

Bylo by naivní se domnívat, že restitucemi, či finanční náhradou za nevydaný majetek církve zbohatnou, jak dnes tvrdí kritici vládního návrhu. Církve se dnes vyjadřují v tom smyslu, že současná podoba vládního návrhu zákona je z jejich strany kompromis. Podíváme-li se na základní údaje aktuálního návrhu, možná jim dáme za pravdu: Celková hodnota navráceného církevního majetku je 134 miliard korun. Z toho objem naturální restituce (tedy skutečně fyzicky navráceného majetku)

má hodnotu 75 miliard a hodnota finanční kompenzace je 59 miliard korun. Již tato čísla jsou ústupkem ze strany církve oproti návrhu z roku 2008. Celkový objem je pořád stejný, ale změnil se poměr naturální restituce a finanční náhrady. Kritici, například poslanec Grebeníček, tehdy argumentovali vysokou částkou finanční náhrady a požadovali navýšení objemu naturální restituce (tehdy jen 51 miliard) na úkor finanční náhrady, k čemuž ve druhém návrhu došlo (PARLAMENT ČR, 2008). Tito kritici totiž vědí, že zanedbané církevní nemovitosti nejsou pro stát žádnou výhodou a rádi se jich zbaví výměnou za nižší částku finanční náhrady.

Naopak církve si tím evidentně pohorší. Dobrovolně se vzdávají jistoty financování ze státního rozpočtu, výměnou za svobodu samofinancování z potenciálních výnosů z vlastního majetku. Doposud měly církve jistotu, že minimálně 1,5 miliardy ze státní pokladny na svoji činnost obdrží. Nyní ovšem budou muset se svým majetkem velice obezřetně a svědomitě hospodařit tak, aby každý rok dosáhly na výnosech alespoň podobnou částku jako dnes - a to se zanedbaným majetkem, který často bude nejprve potřebovat rozsáhlé investice, než začne generovat zisk. Odříznutím od státního rozpočtu budou muset církve na našem území hledat nové formy vlastního hospodaření. Podívejme se nyní, jakým způsobem probíhá financování církví v některých jiných zemích.

a) Slovensko:

Slovensko společně s Českem tvořilo mezi lety 1990 a 1992 Českou a Slovenskou federativní republiku, tudíž bylo spolutvůrcem již zmiňovaných dvou výčtových zákonů č.298/1990 Sb. a 338/1991 Sb., které navracely některé nemovitosti především obnoveným řeholním řádům. Ostatní církevní majetek, který nebyl vydán, byl zablokovan pomocí tzv. blokačního paragrafu, obsaženého v zákoně o půdě č. 92/1991 Sb. Předpokládalo se totiž, že o tomto majetku brzy rozhodne Federální shromáždění samostatným zákonem. Návrh restitučního zákona byl Federálnímu shromáždění krátce nato skutečně předložen, ovšem kvůli absenci několika slovenských poslanců byl nakonec zamítnut (VALEŠ V., 2009, in: KRÍŽ J. (ed.), 2009, str. 7-8).

Po rozdělení společné republiky, již v roce 1993, přijala Národní rada Slovenské republiky zákon č 282/1993 Z. z. „*O zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společností*“. Účelem zákona, jak připomíná

Ján Juran (2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 30), bylo upravení podmínek a postupů vracení podstatné části odňatého majetku církvím. Rozhodné období počínalo datem 4. května 1945 a v případě Židovských náboženských obcí datem 2. listopadu 1938. Slováci tak odškodnili i ty církve a náboženské společnosti (CNS), jejichž majetky byly konfiskovány na základě Benešových dekretů (JURAN J., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 30).

Zákon vstoupil v účinnost dnem 1. 1. 1994. Restituční nároky se z 15 v té době na Slovensku registrovaných církví týkaly pouze římskokatolické a řeckokatolické církve, evangelické církve a. v., reformované křesťanské církve, židovských obcí a v menší míře také adventistů a baptistů. Tyto CNS měly možnost písemně vyzvat povinnou osobu, což byly stát, obec, či právnické osoby hospodařící s majetkem státu nebo obce, ve lhůtě do jednoho roku. V případě nedodržení této lhůty nárok zanikal. Povinná osoba následně s oprávněnou osobou uzavřela dohodu o vydání věci ve lhůtě do 90 dní. Pokud se tak nestalo, mohly se CNS obrátit na soud. CNS musely v případě uplatňování restitučních nároků prokazovat svá vlastnická práva. Zákon dále stanovil, že se vracejí majetky ve stavu k 1. 1. 1994 a nepředpokládal tak žádné finanční náhrady či kompenzace (JURAN J., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 30-31). Zákon také specifikoval některé majetky, které nelze vydávat. Byla to některá veřejně prospěšná zařízení jako například hřbitovy, chatové osady, sportovní areály, apod. (VALEŠ V., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 8). Vydané nemovitosti byly následně nově zaměřeny v katastru nemovitostí, což, stejně jako úhradu ostatních správních a soudních nákladů, hradilo Ministerstvo kultury SR. Proces majetkového vyrovnání mezi státem a církví se na Slovensku protáhl vinou soudních sporů, které řešily některé sporné případy, a definitivně se uzavřel novelizací zákona o majetkovém vyrovnání č. 161/2005 Z. z., tzv. restituční tečkou, ve které církve prohlásily, že už o další navrácení majetků usilovat nebudou (JURAN J., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 31).

Na Slovensku jsou církve dosud financovány ze státního rozpočtu podle zákona č. 218/1949 Zb. Stát na základě tohoto zákona, tak jako u nás, hradí platy duchovních. Všechny ostatní výdaje potřebné na provoz církví si církve hradí samy, především z výnosů svého majetku, z pořádání sbírek a z darů. Mezi výdaje, které si církve financují sami, patří například náklady na mzdy zaměstnanců církví (kostelníků, farních asistentů, údržbářů, apod.), náklady na bohoslužebnou činnost (provoz

kostelů a far), nebo financování řeholních řádů (stát hradí pouze platy nejvyšších představených řeholí). Církve ze svých zdrojů na Slovensku financují také údržbu a opravy národních kulturních památek, které mají ve svém vlastnictví. K tomu ovšem mohou využívat statní dotace prostřednictvím grantů ministerstva kultury. To, že jsou duchovní placeni ze státního rozpočtu, ovšem vnímá více než třetina slovenské společnosti negativně. Podle posledních statistických průzkumů v otázce financování církví a náboženských společností by si většina slovenské společnosti přála, aby byl systém financování církví reformován. (ČIKEŠ R., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 100 – 101).

b) Rakousko:

V Rakousku neproběhla větší konfiskace církevního majetku, tudíž Rakousko si můžeme vzít za příklad toho, jak vypadá financování činnosti církví, které již delší dobu hospodaří se svým vlastním soukromým majetkem. V Rakousku neexistuje žádná přímá státní finanční podpora církví (HENHAPEL O., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 180). Jedním z požadavků pro udělení, nebo ne-odnětí státního uznání pro tu kterou konkrétní církev je schopnost její finanční sebezáchovy – to znamená, že církev musí být finančně soběstačná (HENHAPEL O., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 180). Církve jsou proto financovány především z příspěvků svých členů. Rakouský stát si ovšem uvědomuje, že církve společnosti poskytují mnoho neocenitelných služeb, ať již konkrétních, jako je charita, zdravotnictví, školství a další sociální projekty, nebo obecných, což jsou otázky morální, etické, náboženské a filosofické, které církve do společnosti vnášejí, a tím vycházejí vstříc duchovní poptávce rakouských občanů (HENHAPEL O., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 181).

Církve a náboženské společnosti jsou tak v Rakousku podporovány nepřímo různými způsoby: například daňovými úlevami pro církevní dárce, osvobozením od pozemkové daně pro církevní nemovitosti sloužící dobročinným účelům, osvobozením od daní z příjmu organizací poskytujících veřejnoprávní a dobročinné služby, apod. Tyto aktivity si církve v Rakousku financují z velké části z vlastních zdrojů, zčásti ze soukromých darů sponzorů, a zčásti jsou financovány pomocí dotací jednotlivých spolkových zemí (HENHAPEL O., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 182).

Celkově tak můžeme říci, že Rakousko je typickým příkladem země s kooperačním modelem vztahu státu a církve.

c) Francie

Francie je příklad země, kde konfiskovaný majetek během francouzské revoluce na konci 18. století nebyl vrácen církvím a zůstal dodnes v rukou státu. Po celé 19. století až do roku 1905 pak byli duchovní placeni státem. Roku 1905 nastala odluka státu a církví, a stát přestal duchovní platit, s výjimkou duchovních působících jako zaměstnanci ve školách, hospicích, útulcích a armádě. Církvě dostaly za povinnost zřídit na místních úrovních náboženské společnosti, na které byl následně převeden jejich majetek. To se však netýkalo katolické církve, která s tím nesouhlasila, a tudíž jí byl majetek konfiskován (TOUVET L., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 124).

Dodnes stát duchovní nefinancuje. Kultovní objekty jsou ve Francii veřejným vlastnictvím, jejichž údržbu zajišťují obce, a církve je mají v bezplatném a trvalém užívání. Ostatní majetek (mimo svatostánky) mají církve ve svém vlastnictví. Ve Francii neexistuje církevní daň. Církvě jsou ve Francii odkázány především na dary svých věřících. Ti jsou k tomu ze strany státu motivováni především možností odepsat si své dary až do výše 66 % z daně z příjmu. V tomto případě se nejedná pouze o jednostranné zvýhodnění církví – stejně tak jsou zvýhodněna další společenská, filantropická, charitativní a kulturní společenství. (TOUVET L., 2009, in: KŘÍŽ J. (ed.), 2009, str. 124).

d) Německo:

Německo slouží jako příklad země s kooperačním systémem fungování vztahu státu a církví. V Německu podstatnou část církevních příjmů tvoří církevní daň, která činí 8-9 % daně z příjmu a povinen je ji platit každý člen církve. V roce 2009 církve z této daně v Německu získaly 9,5 miliardy euro. Kromě toho stát církvi poskytuje prostředky k provozu veřejně prospěšných zařízení. Církvě jsou v této oblasti v Německu po státu druhým největším zaměstnavatelem, když ve svých institucích zaměstnávají více než 1 milion lidí. (SILNÝ J., 2011).

Závěr:

Kontroverzní návrh zákona, tolik diskutovaný po celou dobu svého legislativního procesu, jenž rozdělil českou společnost na zapřisáhlé zastánce i odpůrce tohoto návrhu, nakonec prošel všemi čteními v poslanecké sněmovně, byl zamítnut senátem a nadpoloviční většinou poslanecké sněmovny znovu potvrzen. Prezident republiky k němu vyjádřil své zamítavé stanovisko tím, že jej nepodepsal, ale přesto jej nechal projít. A tak tedy nyní, po více než 23 letech od listopadu 1989 můžeme konstatovat, že zde máme zákon č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Kontroverzím však dosud není konec. Opozice tento zákon nepřijala a snaží se proti němu bojovat všemi dostupnými prostředky. Aktuálně jsou prý podány již tři ústavní stížnosti proti tomuto zákonu. Opozice tak nepřijala jediný z argumentů a stále znovu opakuje, co jí na tomto zákoně vadí:

- Zákon prý znevýhodňuje ostatní restituenty z 90. let, stejně jako ostatní právnické osoby, které dosud majetek zabavený komunistickým režimem nerestituovaly.
- Finanční náhrada je prý neúměrně vysoká.
- Není prý ani vůbec jasné, zda církvím zabavený majetek skutečně patřil, nebo zda jej měly pouze propůjčen k užívání.
- Na finanční náhradu dosáhnou i církve, které před rokem 1989 neexistovaly, nebo nevlastnily žádný majetek

Na tyto a další námitky jistě odpoví s konečnou platností Ústavní soud, který tento zákon buď s konečnou platností potvrdí, či zamítne, nebo nařídí změnu některých jeho paragrafů.

V současnosti církve shromažďují podklady pro žádost o vydání majetku. Média upozorňují, že církve dosud (2 měsíce od účinnosti zákona) o svůj majetek nepožádaly a že zřejmě mají problémy se shromážděním potřebných dokumentů. Církve to přiznávají, ale zdůrazňují, že potřebné dokumenty připravují a zákonná lhůta na podání žádosti je celý jeden rok. Množí se také stížnosti, že státní podnik Lesy ČR, který je jednou z povinných osob, nezákonně kácí na pozemcích, které se budou vydávat církvím, a znehodnocují tak tyto pozemky. Vláda ČR také již připravuje k podpisu smlouvy o finančním vyrovnání s jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi podle § 16 zákona, což opozice kritizuje a žádá, aby se

s podpisem těchto smluv vyčkalo až do rozhodnutí Ústavního soudu. Na základě těchto smluv se církve zřeknou dalších restitučních nároků a bude jim přiznán nárok na vyplacení stanovené finanční náhrady. Na stranu opozice se dokonce přiklonili někteří křesťané a již první církev (Baptisté) se zřekla finanční náhrady a řekla, že smlouvu o vyrovnání nepodepíše.

Přes všechny výhrady se domnívám, že koncepce tohoto zákona je dobrá. Jedná se o zákon, který řeší dvě zásadní otázky:

- Otázku nápravy komunistických křivd.
- A otázku financování církví, odluku a nový vztah mezi státem a církvemi.

Za předpokladu, že tento zákon Ústavní soud nezruší a zákon zůstane v platnosti, bude zajímavé sledovat, jak dopadne vydávání majetku církvím a jak si církve poradí se správou tohoto majetku. Doufejme, že to dopadne dobře, církve postupné osamostatňování zvládnou a stanou se opravdu respektovanou součástí naší společnosti.

Terminologický slovníček:

- Církve, CNS – Církve a náboženské společnosti v ČR, registrované na základě na základě zákona č. 308/1991 Sb., nebo č. 3/2002 Sb.

Zdroje:

Knižní:

ČBK, 2001: Přehled jednání mezi státem a církvemi v letech 1990 - 2001. Sekretariát České biskupské konference, Praha, 24 s.

ČIKEŠ R., 2009: Financovanie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike. In: KRÍŽ J. (ed.): Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. MKČR, Praha, 3 s.

DUKA D., BADAL M., 2009: Bílá kniha církve s černou kapitolou. 20 let svobody 1989-2009. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 110 s. ISBN 978-80-7195-440-8.

HENHAPEL O., 2009: Financování církví v Rakousku. In: KRÍŽ J. (ed.): Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. MKČR, Praha, 3 s

JANIŠOVÁ M., KAPLAN K., 1994: Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. Nakladatelství Doplněk Brno, 504 s.

JANIŠOVÁ M., KAPLAN K., 1995: Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948. Nakladatelství Doplněk Brno, 499 s.

JURAN J., 2009: Reštitúcie církevního majetku v Slovenskej republike. In: KRÍŽ J. (ed.): Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. MKČR, Praha, 6 s.

SYLLOVÁ J., 2009: K výkladu čl. 16 Listiny základních práv a svobod. In: KOLÁŘ, P. KRÍŽ J. (eds.): Narovnání vztahu mezi státem a církví. Cervo institut, Praha, 4 s.

TOUVET L., 2009: Vztahy mezi francouzským státem a církvemi. In: KRÍŽ J. (ed.): Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. MKČR, Praha, 3 s.

TRETERA J., 2002: Stát a církve v České republice. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní vydří, 156 s.

VALEŠ V., 2009: Vyrovnaní s majetkovými křivdami spáchanými na církvích v době komunistické totality v nových zemích EU se zaměřením na odlišnosti v právní úpravě jednotlivých zemí. In: KRÍŽ J. (ed.): Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie. MKČR, Praha, 16 s.

Odborné časopisy:

BENDOVÁ P., 2010: Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948. Revue pro církevní právo číslo 2/10, online: <http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/46-obsah.htm>.

CZERNIN J., 1997: Majetková práva obročí, záduší a kostelů v minulosti a jejich transformace dnes. Revue pro církevní právo číslo 6/97, online: <http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/czernin.htm>.

ČEPLÍKOVÁ M., 2001: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v právnom poriadku Slovenskej republiky. Revue pro církevní právo číslo 2/01, online: <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/19-cepli.htm>.

GERUS O. W., 2000. The Christian Experience in the Soviet Empire: Church-State Relations in Eastern Europe, 1917-1991. Journal of Ukrainian Studies, vol. 25, no. 1, pp. 159-159 ProQuest Central. ISSN 02281635.

HORÁK Z., 2008: Obnovení církevních škol v českých zemích v letech 1990–1991. Revue pro církevní právo číslo 2/08, online: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/40-obsah.htm>.

HRDINA I. A., 2006: Kauza katedrála.. Revue pro církevní právo číslo 3/06, online: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/35-obsah.htm>.

Internetové:

BRADÁČ P., 2007: Financování cirkví v českých zemích ve 20. století. Revue pro církevní právo číslo 2/07, online: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/37-obsah.htm>.

DKMSC, 2008: Zápisy z jednání Dočasné komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a cirkvemi a náboženskými spoločnostmi. Online: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=99&ido=924&td=3>, vystaveno: 21. 11. 2012

HVÍŽĎALA K., 2008: Církevní restituice: ukázka degradace dialogu. Online: <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=3417>, vystaveno: 21. 11. 2012.

JÄGER P., 2012: Ústavněprávní aspekty finanční náhrady jako součásti vypořádání historického majetku cirkví a náboženských spoločností. Ministerstvo kultury ČR. Online: <http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/PyVloha-z--2-estavnRpr-vnV-aspekty-finanznV--n-hrady.pdf> , vystaveno: 21. 11. 2012

KALNÝ M., 2005: Stručný přehled osudů české církve ve 2. tisíciletí se zvláštním zřetelem ke vztahu státu k církvi a k systému financování církve. Online: http://www.klastervyssibrod.cz/_d/Historie-cirkevniho-majetku.pdf, vystaveno: 20. 8. 2012.

KLAUS, V., 2012: Odůvodnění nepodpisu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Online: <http://www.klaus.cz/clanky/3245>, vystaveno: 13. 2. 2013

KOLÁŘ D., 2009: KATEDRÁLA: Bez komunistického práva se neobejdeme. Neviditelný pes. Online: http://neviditelnypes.lidovky.cz/katedrala-bez-komunistickeho-prava-se-neobejdeme-fbm-/p_spolecnost.asp?c=A090309_111633_p_spolecnost_wag, vystaveno: 23. 8. 2012.

KOLÁŘ D., 2012a: Trvalý svár kříže s růží. Neviditelný pes. Online: http://neviditelnypes.lidovky.cz/pravo-trvaly-svar-krize-s-ruzi-dmd-/p_spolecnost.asp?c=A120223_232114_p_spolecnost_wag, vystaveno: 23. 8. 2012.

KOLÁŘ D., 2012b: Ale ten lágr si zaplatíte!. Neviditelný pes. Online: http://neviditelnypes.lidovky.cz/pravo-ale-ten-lagr-si-zaplatite-dme-/p_spolecnost.asp?c=A120210_000357_p_spolecnost_wag, vystaveno: 23. 8. 2012.

KŘÍŽ J., 2007: Jak dál s restitucemi církevního majetku?. Občanský institut, online: www.obcinst.cz/cs/Jak-dal-s-restitucemi-cirkevniho-majetku-c1093, vystaveno: 20. 8. 2012.

MATULÍK R., 2012: Ať žijí církve! Ale ze svého, online: <http://tisk.cirkev.cz/z-domova/at-ziji-cirkve-ale-ze-sveho/>, vystaveno: 29. 8. 2012.

MKČR, 2005: K návrhům na majetkové narovnání. Online: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CEMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.mkcr.cz%2Fassets%2Fcirkve-a-nabozenske-spolecnosti%2Fmajetkove-narovnani%2FPriloha_c.2.doc&ei=m-gbUYmBAsrm4QTD0ICgDg&usq=AFQjCNGOID29jOISFE4HgxMwtiJ0gdsfrg&sig2=vAo3cldZMkHtDjLOCs82nw, vystaveno: 21. 11. 2012

- MKČR, 2011: Deklarace shody podepsána!. Online:
<http://www.mkcr.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/deklarace-shody-podepsana!-80049/tmplid-228>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012a: Srovnání posudků parlamentním institutem. Online:
<http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/vlastnicke-pravo-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-123127/>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012b: Příloha č. 3 Stanovisko ČUZK. Online:
<http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/rozsah-puvodniho-cirkevniho-majetku-123124/>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012c: Ocenění původního církevního majetku. Online:
<http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/oceni-puvodniho-cirkevniho-majetku-123121/>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012d: Rozsah původního církevního majetku. Online:
<http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/rozsah-puvodniho-cirkevniho-majetku-123124/>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012e: Příloha č. 9 Archivní doklady o původním církevním majetku. Online: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/rozsah-puvodniho-cirkevniho-majetku-123124/>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012f: Příloha č. 10 Aproximativní odhad církevního majetku 1948. Online: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/rozsah-puvodniho-cirkevniho-majetku-123124/>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012g: Důvodová zpráva k zákonu o hospodářském zabezpečení. Online: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/aktualni-informace-143903/>, vystaveno: 21. 11. 2012
- MKČR, 2012h: Finanční náhrada pro církve, které před rokem 1989 neexistovaly. Online: <http://www.mkcr.cz/...istovaly.doc>, vystaveno: 21. 11. 2012

NEČAS P., 2012: ČSSD zapomněla, že chtěla dát církvím víc než koalice. Online: <http://www.petr-necas.cz/clanek/2215/cssd-zapomnela--ze-chtela-dat-cirkvim-vic-nez-koalice>, vystaveno: 21. 11. 2012.

NEDVĚDICKÝ K., 2008: Církyve a náboženské společnosti po únoru 1948. Revue pro církevní právo číslo 1/08, online: <http://spcp.prf.cuni.cz/30-41/39-cele.pdf>.

NOVÁČEK J., 2012: Ústavní soud se v restitučním sporu o lesy na Hradecku postavil na stranu církve. online: <http://www.mediafax.cz/domaci/4094999-Ustavni-soud-se-v-restitucnim-sporu-o-lesy-na-Hradecku-postavil-na-stranu-cirkve>, vystaveno: 10. 10. 2012.

PARLAMENT ČR, 2008: Stenografický záznam z 1. Čtení projednávání Vl.n.z. o majetkovém vyrovnání s církvemi. Online: <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/030schuz/30-5.html#552>, vystaveno: 21. 11. 2012

SILNÝ J., 2011: Peníz a církve. Malé srovnání Německa a ČR. Online: <http://www.denikreferendum.cz/clanek/11960-penize-a-cirkve-male-srovnani-nemecka-a-cr>, vystaveno: 23. 2. 2013

VLÁDA ČR, 2007: Programové prohlášení vlády. Online: <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/programove-prohlaseni-vlady-20780/>, vystaveno: 21. 11. 2012

VLÁDA ČR, 2008: Vláda jednomyslně schválila církevní zákon. Online: <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-jednomyslne-schvalila-cirkevni-zakon-33385/>,

VLÁDA ČR, 2010: Programové prohlášení vlády. Online: <http://www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programova-prohlaseni-74856/>, vystaveno: 21. 11. 2012

VLÁDA ČR, 2012: Schwarz: Narovnnání s církvemi bude pro státní rozpočet přínosem. Online: <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/schwarz-narovnani-s-cirkvemi-bude-pro-statni-rozpocet-prinosem-98521/>, vystaveno: 21. 11. 2012

ZDECHOVSKÝ T., 2012: Na co se papež mohl na Ukrajině těšit. online:
<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=779>, vystaveno: 12. 9. 2012.

Citované zákony:

Zákon č. 142/1947 Sb., O revizi první pozemkové reformy, v platném znění

Zákon č. 229/1991 Sb., O úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému
zemědělskému majetku, v platném znění

Zákon č.215/1919 Sb., O zabránění velkého majetku pozemkového (záborový zákon),
v platném znění

Zákon č. 46/1948 Sb., Zákon o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k
zemědělské a lesní půdě), v platném znění

Zákon č. 125/1948 Sb., O znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní, v platném
znění

Zákon č. 169/1949 Sb., O vojenských újezdech, v platném znění

Vyhláška č.55/1954 Sb., O vyhlášení chráněné oblasti Pražského hradu, v platném
znění

Zákon č. 131/1948 Sb. O likvidaci právních poměrů Německé evangelické církve
v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v platném znění